

ЛИС МИЖИТА

з німецького переробиз

Іван Франко

Пяте видане.

1915.

Накладом „Руської Книгарні“

850 Main St.

Winnipeg, Man.

PG3948

F7

L97

1915

Juv

1915

Передмова до третього видання.

Отсе вже третій раз, дорогі Братя, стає перед Вами „Лис Микита“ в новому виданю. Друге видане, друковане в 3.000 примірників, розійшло ся протягом чотирьох літ. Як на наші відносини, та ще з увагою на те, що ані з першого ані з другого видання ані 100 примірників не пішло до Росії, де живе звиш 25 мільонів нашого народа, се треба вважати добрим знаком; здаеть ся, ані одна галицько-руська книжка доси не мала такого щастя у чатачів. Надто, як зачуваємо, в Росії приготавлиють окреме видане „Лиса Микити“, підладжене більше для розуміння тамошнього народа.

Отсе третє видане являєть ся повторенем другого, хоч і не дословним. Я не вважав потрібним розглядати ще далі старе оповідане або перероблювати його части. Але про те, користуючись по части увагами наших знавців, а головню деяких учителів, а по части й своїм власним язииковим почутєм, не в одному далі розвиненім супроти 1896 р., я перед друком шліфував та перероблював не одну строфу, усуваючи дещо таке, що мені тепер видає ся менше відповідним або слабшим, і старав ся довести по зможі до того, щоб оповідане читало ся гладко, плавно, було ясне й прозоре, щоб із кожної строфки віяло нашим рідним, українським духом.

Далі подаю для познайомленя цікавіших читачів розвідочку про те, відки взяла ся повість про

IV.

„Лиса Микиту“ і з яких жерел я зачерпнув її; ся розвідочка була як посліслове додана до другого видання на стор. 143—153. Жаль, що поки що наше Товариство Педагогічне не може спромогти ся на красші образки, що певно причинились би до піднесення вартости книжки. У всіх народів рік-річно тисячами розходять ся видання таких книжок з гарними кольорованими образками. А у Німців є видане „Лиса Микити“, оздоблене більше як 150 чудовими рисунками великого німецького маляра Каульбаха. Сі рисунки самі для себе — правдива поема; переглядаючи їх нераз аж заїдемо ся зо сміху, а ще частійше по сміху наступає глибока задума, так там майстерно схоплено дійсне жите звіяче й людське. Ну, та чень колись і наші діти та молодіж дїждуть ся того, що зможуть за невеликі гроші діставати книжки гарні змістом і гарні на зверх.

Ів. Франко.

Передмова до четвертого видання.

Отсе четверте видане, по вичерпаню третього, являєть ся накладом Української Видавничої Спільки, крім дрібніших язових і правописних поправок не змінене супроти третього видання. Київське ілюстроване видане, про яке було згадано в передмові до третього видання, ще й досі лишаєть ся невиконаним пляном, хоча цензурні строгости, що стояли на перешкодї давнійшому виданю в Києві, тепер належать до минувшини.

Ів. Франко.

Передмова до пятого видання.

Богато знакомих має „Лис Микита“ по сім і по тамтім боці океану. Його приятелі й знакомі хотілиб все мати перед собою опис його бурливого життя, а тут війна стала сему на перешкодї. Стримано рух кораблів а з тим перевіз сеї над'звичайно популярної серед нашого народу книжки про Лиса Микиту, пера батька нашої літератури др. Івана Франка. Плавний, легкий верш, чиста мова, гумор й український кольорит — се великі прикмети сего твору.

Коли наш галицький „Лис Микита“ дістав ся в неволю, так бодай полишить ся його канадійській товариш.

Видавництво „Руська Книгарня“.

Хто такий „Лис Микита“ і відки родом?

Отся віршована казка, як Ви, дорогі Братя, певно вже читали, над котрою дехто може тільки сміяв ся, а дехто може й глибше задумав ся, міркуючи, що й у нас, між хрещеними людьми не одно таке дієть ся, про яке тут у казці розказано, — се не моя видумка, а має свою історію і то досить цікаву історію. Хоч то ніби вчена і зовсім книжницька справа — історія книжки, яку прочитаеш тай забудеш, — та про те я думаю, що не завалить розповісти Вам хоч коротенько сю історію, — може вона й між Вами кому прийдесть ся до смаку. Ну, а кому не до смаку, тому, розумієть ся, вільно її не читати.

Та не тільки для простих людей я пишу отсі рядки. Здаєть ся, що й наші вчені та книжники також не дуже добре знають, хто такий „Лис Микита“ і відки він родом. Бачите, вийшло ось що. Отся казка у-перве друкувала ся в часописі для дітий „Дзвінок“, а відтам передрукована була окремою книжкою. На титулі я написав був так само як і тепер, що се я „з німецького переробив“, а не писав виразно, з якої книжки. Чому? се зараз побачите. Та наші книжники знають очевидно одну німецьку книжку про „Лиса Микиту“, — ту віршовану повість, що звичайно друкуєть ся між творами найбільшого німецького письменника Йогана Гете і називаєть ся там „Reineke Fuchs“. Наші письменники думають мабуть, що сю повість

видумав сам Гете із своєї голови, і для того оголошуючи про вихід мого „Лиса Микита“, вони гуртом написали, що мій „Лис Микита“ перероблений із Гете. Вийшла з того для мене неприємна річ: буцім то я взяв свою казку з Гетової повісти, тай по щось затаїв назву правдивого властителя, а тільки загалом написав „з німецького“, щоби збаламутити нетямучих. Дуже негарне діло!

Що вже робити, треба вяснити письменним і неписьменним, що і в кого я взяв і в чийому пірю пишаю ся.

Читаючи в отсій книжечці про пригоди Лиса, Вовка, Медведя, Зайця, Кота, Цапа і інших звірів, Ви певно мусіли пригадувати собі: „А, таке саме або дуже подібне розповідають собі і у нас прості, неписьменні люди під веселу годину!“ І справді, оповідання і байки про різних звірів і їх пригоди знаходять ся у всіх народів на світі, навіть у тих, що ми їх називаємо дикими. І всюди в тих оповіданнях звірі говорять по людськи, поводять ся так як люди, дізнають більше або менше таких пригод, як люди. Відки се походить? Легко се зрозуміти, коли придивимо ся, як наші діти бавлячись обертають ся зі звірами: псами, котами, курми, гусьми і т. и. Хто не бачив як вони з ними розмовляють, витають ся, сварять ся, перепрошують ся, гнівають ся, і люблять ся? Очевидно, вважають їх чимсь рівним собі, так само розумним як і вони. Діти не чують розділу між чоловіком (т. е. собою самими) і звірем, і нераз уважають звіра навіть розумнійшим, хитрійшим від себе. Коли Вам діти пічнуть оповідати про свої іграшки, то будуть про пса, кота чи ин-

VIII.

шого звіря говорити як про свого товариша. „Ми з Лиском робили те й те“. „Тату, чого той гусак від мене хоче, що так на мене сичить?“ „Скажіть що тому котови, щоби не дряпав ся!“ і т. и.

Колись перед тисячами-тисячами літ усі люди своєю вдачею і своїм розумом були подібні до тих дітей. Вийшовши зі стану дикости, люди займалися стрільцтвом, риболовством, і очевидно весь свій вік мали найбільше діла зі звірями. В тих часах треба й шукати перших початків отих байок і оповідань про пригоди звірів між собою і людьми. Певна річ, що з тих самих давніх-давніх часів походять також перші засновки й тих оповідань, що зведені до купи в нашій казці про „Лиса Мимиту“.

Ми не говоримо сего на здогад, а маємо дуже стародавні докази, що воно справді так було. На дві, три або й більше тисяч літ перед різдвом Христовим були вже у старім Вавилоні оповідачя про звірів дуже подібні до наших байок. Ті оповідачя списувано на глиняних табличках, поки глина була мокра, а потім її випалювано, і так вони доховали ся аж до наших часів. З деяких оповідань маємо лише рисунки — також такі стародавні, і з них можемо доміркувати ся, що оповідачя, до яких відносять ся рисунки, були там загально відомі, що поглянувши на рисунок, кождий знав, що він значить. Те саме ми знаходимо в Єгипті на 1000 до 1500 років перед Христом; окрім писаних оповідань маємо й рисунки, з яких зараз можемо пізнати, що вони відносять ся до байок і казок, де головними особами були звірі. Найславнійші з тих рисунків є: війна котів зі щурами і осел, що грає на лірі. Дуже

красні і стародавні байки та оповідання, в яких говорять звірі та дерева, маємо також у жидівській Біблії.

Відси, з Вавилона, Єгипту, від Жидів та Фенікійців оповідання про розмови та пригоди звірів розійшли ся на схід, до Індії, і на захід, до Греків. У Греків їх посписувано і надано їм дуже красну форму. Найстаршим грецьким байкописом був Езоп, що жив на яких 500 літ перед Христом. Його байка здобули собі широку славу між Греками, хоч сам Езоп був бідним невольником. Його байки не дійшли до нас, тільки в пізнійших латинських і грецьких перерібках. Та обік байок Греки знали й ширші казки, де головними особами були звірі. До нас дійшла одна така віршована грецька казка „Війна жаб з мишами“, якої основа певно була запозичена з Єгипту.

Дуже правдоподібно, що з Вавилонії разом зі штукаю письма дістали ся також і звірячі байки та казки на схід до Індії, де розросли ся і розвили ся ще пишнійше, ніж у Греції. Індійці — народ обдарований багатою фантазією і бистрим розумом, що любить запускати ся в глибокі роздумування над найвисшими питаннями про Бога, про призначене чоловіка і про його жите на землі. Для вияснювання таких високих думок вони часто вживали й звірячих байок, перероблювали старі або складали нові, що й доси глибоко зворушують нашу душу. Вчені знавці догадують ся, що й у пізнійших часах, у III і II віці перед Христом, Індійці переймали чимало звірячих байок від Греків, що

Х.

під Александром Македонським завоювали були перську державу в Бактрії о межу з Індією і мали з Індією часті зносини.

По різдві Христовім починає ся нова вандрівка байок і казок звірячих і всяких инших, а власне зі сходу на захід. В самій Індії ще на 500 літ перед Христом повстав був чоловік з царського роду, що покинувши пановане зробив ся пустинником, а далі вбогим жебраком, і почав навчати людей милосердя, чесноти і рівности та любови. Він учив, що людське жите, то тяжка проба для людської душі, то не настане горе; що всі земні втіхи і роскоші, то отрута для душі, бо горе тим тяжше божить по них; що одинокий спосіб увільнити себе від болів і клопотів земного жита, се зректи ся світа, його роскошів і радощів, зректи ся батька, матери, дому, родини, маєтку і жити в побожних думках і молитвах, працюючи лише стільки, щоб їсти, а їдючи лише стільки, щоб жити. Сего чоловіка прозвали Буддою, т. е. просвіченим і просвітителем. Він став ся основателем нової віри, що розширила ся звільна по цілій Індії, а далі й геть по Азії і ще нині числить коло 500 мільонів своїх вірних. Отож важно, що власне незадовго перед різдвом Христовим головні проводирі буддійської церкви прзрадили вислати на всі сторони світа проповідників, які мали ширити сю нову віру. Від того часу Буддова наука перейшла по за границі Індії, до Тибету, Китаю, Монголії, Японії. Та певна річ, що буддійські апостоли ходили й на захід, до Персів, Греків, Арабів, Жидів, і коли тут не приняла ся Буддова віра, то се головно для того, що тимчасом у

Палестині повстала нова віра, де в чому дуже подібна до Буддової, а де в чому значно виспа від неї — християнство. Для нас важне те, що власне від буддистів старі християни приймали деякі їх оповідання і притчі і пристосували їх до своєї проповіді.

Християнство, що з разу стояло ворожо до грецької і римської освіти, що від римських цїсарів довго зазнавало тяжких переслїдувань, остаточно побїдило і переняло в себе спадщину греко-римської освіти. Ширячи ся між півдикими народами Європи воно несло з собою також зерна просвіти, здобутки думок Греків і Римлян, в тїм числї й ті байки та повісти, що становили духову страву широкої маси тих народів. Особливо звїрячі байки і казки найшли серед тих народів дуже податливий ґрунт, бо тут люди жили ще в лїсах і полях, у близькїм сусїдствї до звїрів, і певно дуже любили оповїдати свої власні стрїлецькї пригоди. Отї пригоди сплїтали ся з грецькими та латинськими байками: довгими зимовими вечерами люди бажають слухати довгих, безконечних оповїдань, і так помалу з коротеньких грецьких байок, звичайно заострених так, щоб із них випливала якась глибока філософїчна думка, повставали довгї оповїданя, в яких не стїлько ходило про глибоку філософїю, кїлько про забавний, цїкавий зміст. Особливо в ХІ і ХІІ віках по Христї розвили ся такі оповїданя. В тїм часї християне багато разів ходили до Азїї воювати з Турками і Арабами, що привявши Магометову віру захопили були Палестину, Єрусалим, Вифлеєм і всї ті святї місця, де колись жив Ісус Христос.

ХІІ.

Отож християне йшли великими купами до Палестини воювати „за святий хрест“ і відбити у Турків Єрусалим, от тим то й названо ті війни хрестовими війнами. Здобувши Єрусалим хрестові вояки держали ся там якийсь час, мали в Єрусалимі своє королівство, жили в сусідстві з людьми Магометової віри і попереїмали від них велику силу оповідань та байок, що або були поскладані самими Арабами, або через Персів і Арабів прийшли були з Індії. Ті оповідання принесено до Європи, їх слухали люди дуже цікаво, списували їх, перероблювали, сплїтали до купи зі своїми власними, і так повстала в Європі величезна сила гарних повістей та поем, що довгі віки були духовним кормом наших прадідів і ще й доси не перестали нам подобати ся.

Оттоді то була зложена й наша повість про „Лиса Микиту“. Що вона не була видумана тими, хто її списував, а взята з книжок і давнійших, з далека занесених оповідань, на се маємо докази в тім, що перші записи тої повісти зладжені в латинській мові, людьми книжними, духовними, і хоч ті записи зложені були в Льотарингії або у Фляндрії над морем (відки найбільше людей ходило у хрестові походи), то в них виступають такі звірі, як лев, напуга, леопард, яких не було тоді в Європі, а навіть згадано про якусь індійську рибу, з котрої мозок лічить недугу. Найстарше таке оповідане має назву „Вихід невольника“ (*Escbasis captivi*) і зложено було одним льотарингським монахом коло р. 940, т. е., ще на 100 літ перед хрестовими походами. Невольник, про якого мова в тім оповіданю, се теля, заперте в стайні. Воно вириває ся на двір,

біжить у гори, щоб догонити стадо погнане на пашу, та тут блудить і попадає ся в неволю вовкови. Сей хоче його роздерти, та теля пригадує йому проголошений царем супокій. Вовк запроваджує невольника до своєї печери, та тут на другий день являє ся стадо з псами виручати невольника. Починає ся облога вовчої кріпости. Вовк не боїть ся своїх противників, а тільки боїть ся лиса, і оповідає своїм слугам про свої давніші пригоди з тим хитрим ворогом. Та ст являєть ся лис, у таборі обляжників, викликає вовка з кріпости, сей гине на рогах вола, а невольника, теля випроваджують із печери. В се головне оповідане про теля вставлено оповідане про неприязнь лиса і вовка.

Як уже згадано, підчас облоги вовк оповідає своїм слугам, чому він боїть ся лиса. То раз цар лев був занедужав. Усі звірі зібрали ся до него, тільки лис не прийшов. Уже вовк намовив царя, що лиса треба за се замучити і вбити, коли ось надходить лис і каже, що вилічить хорого царя. У него є мозок індійської риби, ним він натре царські крижі, а тимчасом треба з вовка здерти шкіру і обгорнути нею хорого царя, то його горячка мине ся. Се так і зроблено, лев виздоровів і зробив лиса своїм найстаршим міністром.

Те саме оповідане про хорого льва, якого лис вилічив якимись зіллями і здертою з вовка шкірою, є основою другої латинської поеми, що зложена була у Фляндрії в початку XII віку і має назву „Isengrimmus“ (то таке прозвище вовка). Яких 50 літ пізніше зложена була третя латинська поема „Reinardus“ (се назва лиса), далеко ширша від по-

XIV.

передних; тут зведено до купи 13 оповідань, із яких деякі знаходять ся і в нашій перерібці „Лиса Микити“, а власне:

1. оповідане про те, як лис учив вовка хвостом ловити рибу (у нас пісня одинадцята стор. 116 — 129);

2. оповідане про те, як вовк був баранам за геометра (у нас пісня перша, стор. 2—4);

3. оповідане про те, як лис сповідав когута (у нас пісня десята, стор. 102—108);

4 оповідане про те, як вовк у кобили лоша купував (у нас пісня девята, стор. 96—98);

5. оповідане про барана, що сам хотів скочити вовкови в пащеку (у нас пісня сема, стор. 68—70).

Оті латинські віршовані оповідання швидко розходили ся по монастирях, школах, а далі й по дворах учених панів у Франції, Німеччині та Нідерляндах. Двірські співаки, вандрівні школярі та рицарі рознесли їх що-раз далі, переробляли їх на народні мови: французьку, німецьку та нідерландську. Найважніша і найширша перерібка — французька. Се властиво не одна повість, а цілий ряд повістей, майже не повязаних одна з одною, раз коротших то знов довших. Ті повісти писані ріжними людьми в XI і XII віках, були надруковані аж в XIX віці і заповнили 4 здорові томи; вони разом мають мало що не 50.000 віршів.

Загальна їх назва „Повість про Ренара“ (Le Roman du Renart), а поодинокі повісти називають ся „браншами“, тоб то по нашому „галузями“. Таких галузів було, здасть ся, значно більше; до нас доховало ся їх 36. Та вони разом не творять

цілості, а та подія, що в пізнійших перерібках, а також і в нашій „Лисі Микиті“, є осередком повісти і громадить докола себе всі інші оповідання, себто власне оповідане про суд льва, про триразове кликане лиса, про його засуджене, про хитрощі, якими він викрутив ся від смерти і про поєдинок лиса з вовком, хоч і знаходиться в старофранцузській поемі, то є там тільки одною галузкою в ряді інших а не осередком цілості.

Із французької мови переробив сю повість на старонімецьку мову коло р. 1170 альзатський рицарь Генріх Іліхезер. Він дуже вкорочував французькі оповідання, декуди додав дещо нового, але також не вмів зробити з розрізнених пригод одної цілості.

Доволі влучною пробою скомпонованя такої цілості треба вважати італіянську перерібку одної части французької поеми, а то власне тої части, де розказано про суд льва над лисом. Італіянська перерібка має назву „Райнальдо“; вона дуже коротка супроти французької поеми і не здобула собі ширшого впливу.

Аж нідерляндському поетови Віллемови, що коло 1250 р. переробив повість про лисові пригоди на нідерляндську (долішньо німецьку) мову, удало ся се діло. Оповідане про суд льва він зробив тою основою, довкола якої громадять ся інші оповідання, як хрустали довкола спільного ядра. Віллемова поема була коло 1280 року перекладена на латинські вірші і пізнійше перероблювана на прозу (по нідерляндськи, друковано 1479 і 1485, по німецьки друк. 1498, по бельгійськи друк. 1564). Ста-

XVI.

ронімецьку прозову перерібку, де лис називає ся „Reinke“, переклав в р. 1794 великий німецький поет Гете на німецькі гексаметри, держачи ся старої друкованої книжки майже крок у крок; його перерібка називає ся „Reineke Fuchs“ і відновила славу старо-нідерляндської повісти в цілім світі.

Від кінця XV віку, коли були надруковані прозові перерібки старих повістей про лиса, повісти ті стали ся улюбленою людвою книжкою в Німеччині, Нідерляндах, Бельгії, а відси переходили чи то в перекладах, чи в устних оповіданнях до інших народів. Устні оповідання людві, дуже подібні до „галузів“ старофранцузької поеми, здібаємо у всіх європейських народів: є їх чимало і у народів славянських, а особливо у Русинів, Москалів і Сербів, хоч писані, книжні перерібки французької поеми в давнійших часах сюди не заходили. Дуже багато оповідань про лисові та вовкові пригоди оповідають собі семигородські Саксонці, що осіли тут ще в XV і XVI віках. Навіть в устах галицьких Жидів, що не вміють читати по німецьки, чув я широке оповідане про лиса, зовсім подібне до основної повісти в нашій поемі; те саме оповідане записано навіть з уст півдиких Муринів Готтєнотів у полудневій Африці, де воно було занесене європейськими проповідниками разом з наукою Христової віри; віра Христова у них не привяла ся а оповідане про лиса і вовка лишило ся в їх тямці.

Треба мені ще сказати кілька слів про свою перерібку сеї стародавньої повісти. Пишучи її, я взяв тільки головну раму нідерляндської поеми Віллема, значить, ту саму, що є і в німецькій книзі

про Райнке і в Гетевім перекладі, та виповнював ту раму зовсім свobodно, черпаючи і з старофранцузських „галузів“ і з багатого скарбу наших людських оповідань. Бажаючи написати книжку для молодіжи, я мусів із старого твору, а значить і з того, що є у Гете, повикидати багато такого, що зовсім не годить ся для молодіжи. Натомість я повводив із старих оповідань та з наших людських байок дещо нового, так що загалом у другім виданю моєї перерібки враз із тим оповіданем, що становить рамку цілости і тягне ся через усі пісні, вплетено трийцять більших або менших оповідань і уступів.

І ще одно. Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народнім добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші руські коліри. Дословно я не перекладав ні відки ані одного рядка. Чи се хиба, чи заслуга моєї праці — в те не входжу, досить, що з сего погляду вона моя. Друге видане, що виходить у протягу трох літ, дає мені хоч скромний доказ, що я зумів попасти в тон нашого народнього оповідання, зумів дійсно п р и с в о ї т и сей твір нашому народови.

Нове третє видане „Лиса Микити“ являєть ся перед читачами значно змінене. Вже одно те, що невідповідну до духа нашої мови старосвітську правопись перемінено на фонетичну, що позеволяє віддати гнучкість та мелодійність нашої мови. Та в другім виданю сама поема значно розширена і доповнена; з девятьох пісень першого видання зроби-

XVIII.

ло ся дванайцять. І в тих частях, що лишили ся з першого виданя, мало котра строфка лишила ся без зміни, багато дечого пододавано, повигладжувано, повиправлювано. Я дбав про те, щоб мова моеї перерібки, не тратячи основного характеру галицько-руського нарічя, все таки не разила й Українців і наближувала ся до тої спільної Галичанам і Українцям літературної української мови, якої витворене так дуже потрібне для нашого суцільного літературного розвою. За цінні уваги при роботі дякую тут моему щирому приятелеви М. Вороному.

Ів. Франко.

ПІСНЯ ПЕРША.

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку ;
Ожили луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику.

Лев, що цар є над звірями,
Пише листи з печатками,
Розсилає на весь світ :
„Час настав великих зборів!
Най зійдесь до царських дворів
Швидко весь звірячий рід.“

Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами —
Все, що вие, гавка, квака;
Лиш оден мов і не чує,
В своїм замку знай ночує
Лис Микита, гайдамака.

Ой не даром він ховаєсь !
Знать сумліне обзиваєсь:
„Кривдив ти звірячий люд!“
Тимчасом в своїй столиці
Цар засів поруч цариці,
Щоб творити звірям суд.

Перший вийшов Вовк Неситий.
„Царю, — каже, — від Микити
Вже мені хоч пропадуть!
Діток моїх бе, кусає,
А Вовчицю обмовляє
Так, що й сором повідать!

„А й мене — хибаж то чесно? —
Як він хитро і облесно
Мало в гріб раз не вігнав!
Се було ще того разу,
Як я з царського указу
Мировим суддею став.

„От до мене вбіг Микита!
„Вовче, справа знаменита!
Штири Барани ось тут.
Їм лишилася по батьку
Гарна четка поля в спадку,
І на твоїх здають ся суд.

„Бачиш, почали сварить ся,
Ані руш їм поділить ся —
Геометри в них нема.
Я веду їх в сюю нетру:
Будь їм ти за геометру, —
Праця буде не дарма.“

„Ктішивсь я — нема що крити.
Бачте, Баранів мирити
Дуже я люблю над все:
Як зроблю їм справу в поли,
То вам жаден з них ніколи
Вже рекурсу не внесе.

„От я швидко збираю ся,
З Баранами витаю ся —
Хлопці повні, як стручки!
„Ну бо, хлопці, поспішімо,
На той спорний ґрунт ходімо!
Маєте пальки, дрючки?“

„Все є, — кажуть, — все готове!“
Вийшли в поле Баранове,
Стали мірять — ні, не йде!
Тут за много, там за мало,
В шир не хочуть, вздовж не стало,
Бо тут ліпше, там худе.

„Далі каже Лис Микита:
„Тут одна лиш стежка бита
Вас до правди заведе.
Вовче, стань на середині,
А з них кожний в сій хвилині
На ріг ниви най іде.

„Станьте й стійте там спокійно,
Кожний уважай подвійно!
Як я крикну: раз, два, три, —
То з вас кожний без уговку
Як найшвидше к пану Вовку
Що є сили просто дри!

„Хто найшвидше лочвалає,
Вовка в місця геть зіпхає,
Мати-ме найбільшу часть.
Зрозуміли?“ „Зрозуміли!“
„Ну, ставайтеж, і до ціли
Най вам Бог добігти дасть!“

„В середині став я радий,
Не доміркував ся зради,
А Микита на межі
Аж у собі радість тисне —
Як не гаркне, як не свисне:
„Раз — два — три! А враз біжи!“

„Ледво крикнув Лис Микита, —
Гей, як рушили з копита
Барани у той сам час!
А як збили ся до купи,
То вам наче штири ступи
В мене гопнули нараз.

„Штири Барани відразу
Мої кости на логазу,
Бачило ся, потовкли:
Я лиш зіпнув, закрутив ся,
Тай на землю покотив ся,
Очи кровю заплили.

„Та прокляті Бараниска
Не вважають, що смерть близька,
Що зомлілий я лежу:
Сей рогами з відси пхає,
Той в противний бік штовхає,
Щоб посунути межу.

„Довго ще так правувались,
Що хвилини розбігались,
Тай рогами в мене бух!
А Микита, той собака,
Реготав, аж лазив рака,
Що так з мене перли дух.

„І були б за нюх табаки
Там на вічну ганьбу таки
Вовка вбили Барани,
Та дав Бог, моя Вовчиця
Там надбігла подивить ся, —
Аж тоді втекли вони”.

Хоч як жалібно сю повість,
Мов сумную дуже новість
Вовк цареві голосив,
То цариця хихоталась,
Тай цар, щоб не зняв ся галас,
Ледво в собі сміх дусив.

Гектор, цуцик, неборака,
Став на лапки тай балака:
„Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок, —
Тай сховав її в куточок,
Лис і тую в мене вкрав!”

Кіт Мурлика скочив жваво:
„Бач, яке собаче право!
Ковбаса була моя!
Що Лис злодій, я не спорю,
Але ковбасу в ту пору
В ковалихи викрав я!”

„Чиста правда, що й казати —
Рись почав так промовляти, —
Лис Микита злодій е.
Він сумліне, честь і віру
За дриглі, горівки міру
Без ваганя продає.

„Таж то нехрист, таж то Юда!
Патріот — у него злуда!
Хто-ж добра-б від него ждав?
Знаю я його натуру!
Він царя б жидам на шкуру
За свинини фунт продав.

„Заяць ось — душа спасенна,
Як жие, ні в ніч, ні денно
Зла нікому не хотів.
Ну, пішов він до Микити,
Той, бач, мав його навчити
Тропарів і кондаків.

„Ой, гірка була наука!
Лис від разу взявсь до бука, —
А прийшли на пятій глас,
Він струснув Зайця мов грушу,
Був би витряс з негс й душу;
Як би я його не спас.”

Аж ось виступив до трону,
Щоб взять лиса в оборону,
Стрий його, Ворсук Бабай.
„Добре то старі казали:
Жди від ворога похвали!
Що тут наплели, гай, гай,!

„І не сором вам, Неситий,
Власну ганьбу розносити,
Відгрівати давну пліснь?
А ви красше б нагадали,
Як ви з Лисом мандрували, —
То правдива свіжа піснь.

„Вірним другом був Микита,
Але вапа злість несила
Злом платить найліпшу річ,
Раз ото степами йшли ви,
Голод мучив вас страшливий,
Хоч коліна власні їдж!

„Аж тут чути: „Гатьта! вісьта!“
Їде шляхом хлоп до міста,
З рибою на торг мабуть.
„Гей Лис каже, — мисль щаслива!
Брате, буде нам пожива,
Лиш гляди та мудрий будь!“

„Скочив Лис з одного маху,
Бач, і впав посеред шляху,
Мов здохлий простяг лапки.
І лежить оттак простертий —
Він жеж міг пожити смерти
Від мужицької руки!

„Хлоп над'їхав — що за диво!
З воза зліз, за камінь живо,
Щоб його добити там.
Далі бачить — він не диха!
„От мій зиск — промовив стиха —
На клапаню буде блам“.

„Взяв Микиту за хвостину
Тай на віз між рибу кинув,
Сів і їде в божий час.
А Микита, той проноза,
Нуж метати риби з воза,
В кадці лиш лишив ся квас.

„Риб не стало, Лис мій в ноги!
Здибав вовка край дороги, —
Той остатню шуку мене.
„Ну бо, брате Миколайку,
Ти лишив для мене пайку?
Погодуй тепер мене!“

„О — говорить Вовк Неситий —
Осьде пай твій знаменитий!
На, смакуй, та не вдавись!“
І — зміркуй безодню злости! —
Дав йому лиш самі ости
З риб, що вкрав так сміло Лис!

„А для Зайця річ нелюба,
Що надраз учитель чуба?
Ніби нас не драли всіх?
Хтож то бачив, щоб наука
Йшла до голови без бука?
Се размазувать — лиш сміх.

„А той цуцик. Гектор кудий,
Сам спіймавсь на своїй штуці!
Кіт Мурлика нам сказав:
Ковбасу ту знакомиту,
За що скаржить він Микиту,
Сам він у Мурлики вкрав.

„Мій братанок — муж побожний,
Всякий проступок безбожний
Є для него наче хрін.
Ось вже цілий рік минає,
Як твердий все піст тримає,
Не бере в рот мяса він.

„Я вже сам нераз журился,
Що так голодом зморив ся“ —
Тут урзав нараз Бабай...
Тодь кумпанія чимала
ог зна з відки причвалала
С криком, шумом в царський гай.

Старий Півень перед веде,
За ним по два у ряд іде,
Несуть мари на плечах:
А на марах Курка лежить,
За марами весь рід біжить —
Плач і лемент, ох і ах!

Півень перед тронем царським
Крикзнув тенором лицарським:
„Милосердя, царю мій!
Вся надія наша вбита!
А убійця — Лис Микита!
Най нас суд розсудить твій!

„Ми в монастирі святому
Проживали й зла нікому
Не чинили. Та нераз
Бачив я, що попід брами
Лис мишкує, — все за нами
Своїм хижим оком пас.

„Я сі штуки добре знаю,
Своїм дітям повідаю:
„Стережіть ся, крий вас Біг!
В ліс мені не вибігати,
Бо там ворог наш зубатий,
Він життя вас збавить всіх.

„Аж тут раз стук-стук до брами:
В волосянци перед нами
Став Микита як монах,
Повитав нас благодатю,
І з цїсарською печатю
Лист отвертий мав в руках.

„Ось вам, каже, лист безпеки!
Каже цар, щоб від теперки
Між звірями був спокій,
Щоб братав ся Вовк з Вівцями,
І щоб я на віки з вами
Був як друг, як брат, як свій!

„Бач, пустинником я став ся,
І від мяса відцурав ся,
Ім лиш зїлле й дикий мід.
Мир вам діти! Жийте з Богом!“
І вклонившись за порогом
Він пішов собі у світ.

„Ну, тут дітям я говорю:
„Воля діти! Можна з двору
Нам по стернях погулять!“
Радість, втіха, спів між нами!
Всі ми рушили за брами, —
Та не всім прийшлося вертать.

„Лиш ми вийшли, — гульк з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап мою дочку!
Я як крикну: Кукуреко!
Але він вже був далеко,
Вже сховав ся у ліску.

„Я кричу, мов в дзвони дзвоню...
Вірні пси за ним в погоню
Кинулись — та, Боже мій! —
Принесли лиш труп бездушний!...
Так той злодій непослушний
Зневажає наказ твій!“

Цар сказав: „А що, Бабає?
Дуже острый піст тримає
Твій братанок! Бачиш сам,
Як то він спасає душу!
Ні, кінець зробити мушу
Всім подібним хапунам!“

І Медведя зве Бурмила:
„Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій привяжи,
Йди до Лиса, най, моспане,
Зараз тут на суд мій стане, —
Строго-строго накажи!

„А вважай на ту падлюку,
Щоб не вдрав яку він штуку,
Бо то, брате, хитрий звір!“
„Що, мене-б він смів дурити?“ —
Закричав Медвідь сердитий,
Тай потяг в Микитин двір.

ПІСНЯ ДРУГА.

Гей хто в лісі не буває,
Той не бачив, той не знає,
Як Микита Лис живе.
Лисовичі — славний замок,
Не один там хід і ганок,
Ям, скриток чимало є.

Лис Микита в своїй буді
... чива собі по труді,
... зараз почув: Стук, стук!
Глянув — ой, небесна сило!
Аж се сам Медвідь Бурмило,
А в руках страшений бук.

„Гей Микито! Де він, ланець?
Виліжай! Ось я післанець
Від саміського царя!
Наробив ти зла багато,
Злий на тебе Лев, наш тато, —
То й спокутувать пора!

„Кличе цар тебе на суд:
„Най мені явить ся тут
Лис Микита, гайдамака!
А не хоче йти в мій двір,
На тортури, під тонір!
Най пропаде мов собака!“

Лис Микита счулив вуха,
Коло брами пильно слуха
Тих грізних медвежих слів.
„Ех, — гадає, — що-б зробити,
Сего дурня раз провчити.
Щоб так гордо не ревів!“

Хитро в шпарку зазирає,
Чи де засідки не має?
Але ні, Бурмило сам!
Ну, тоді він вийшов сміло,
Втіхою лице горіло:
„Вуйку, ах, витайтеж нам!

„Вуйку, ви-ж се? Бійтеся Бога!
Так далекая дорога,
А такий на дворі сквар!
Ви втомились, ви без духа,
Піт вам скрізь тече з кожуха!
Щож то, наш вельможний цар

„Инших вже послів не має,
Що найліпших посилає,
На найстарших труд валить? —
Ну, подвійно рад я тому.
Що хоч раз до мого дому
Гість так чесний загостить.

„Суд для мене — з маслом каша!
Знаю бо, що мудра ваша
Рада захистить мене.
А як ви за мене слово
Скажете, то все готово,
Царський гнів тяжкий мине.

„Вуйку, ми-ж одного роду!
З нами я в огонь і в воду!
Лиш сю нічку ще заждіть!
Гляньте, небо замрачене,
Ви втокали ся, а в мене —
Вибачте — болить живіт“.

„А се що тобі, небоже?“
„Ох, вуйцуню, страх негоже!
Я-ж пустинник, то й не слід
Мяса їсти. Ось і мушу,
Щоб не брать гріха на душу,
Ссати той обридлий мід“.

„Мід?— аж крикнув пан Бурмило,—
Мід обридлий? Божа сило!
Я-ж за мід би й душу дав!
Де він? Де його купуеш?
Як мене ним утрактуеш,
Вір — не будеш нарікав“.

„Вуйку, — каже Лис, — се жарти!“
„Жарти? Дай лиш зо три кварта,
То й присягою скріплю!
Мід, се райський корм чудовий!
Все за мід я дась готовий,
Над усе я мід люблю!“

„Га, як так, мій вуйку милий,
То ходім! хоч в мене сили
Дуже мало — що робить!
Розказ твій, то голос з неба.
Для так чесних гостей треба
Сил, здоровля не щадить.

„Не далеко тут — ось тільки
Буде відси зо чверть мильки —
Є багатий хлоп Охрім.
В него меду тьма безбожна,
Що не то що їсти можна,
Але хоч купайся в нїм!“

„Ой! — зітхнув Медвідь Бурмило, —
Аж на серці замлоїло!
Ну, Микито, ну, біжим!“
Сонце сіло вже за гори,
Як добігли до обори,
Де багатий жив Охрім.

На землі там, близь города,
З дуба грубая колода
Бовваніла. Майстер Гризь
Хтів по-здовж її лупати,
То й почав з кінця вже гнати
Здоровенний в щілку клин.

З на дві пяди вже отверта
Щіль була; колода вперта
Про тото не трісла ще,
Лиш від клина заскрипіла,
Ніби зуби заціпила
Прохрипівши: Ов, пече!

„Вуйку! — шепче Лис Микита, —
Ось колода ся відкрита —
Ти пощупай їй під бік!
Хоч крива вона та сіра,
Та в ній меду що не міра.
Відси й я нераз волік.

„Глянь, вже темно по долині,
Хлоп давно лежить в перині,
То-ж нічого ти не бійсь!
Їж до схочу в імя Боже!
Я постою на сторожі...
Ну лиш, сміло в шпарку лізь!“

„Спасибіг тобі, небоже! —
Рік Бурмило, — стій, щоб може
Не надліз який злий дух!
Ой, вже чую запах меду!
Ти, небоже, стань в переду,
На до рук отсей обух!“

І за сим Медвідь Бурмило
Лаби, голову й карчило
В ту широку щіль запхав;
Лис тимчасом трах! обухом,
Клин із дуба вибив духом,
І Бурмила дуб спіймав.

„У! — сказав дуб, — е ще сила!“
Гей, як вхопить він Бурмила,
Аж стріщав у него лоб.
„Вуйку! — крикнув Лис Микита, —
Правда, шпарка знаменита!
Знав де мід ховати хлоп.“

А Медведя заціпило!
Стогне, сапа мій Бурмило,
Але дуб трима й трима.
Шарпнув вуйко зо три рази,
Затріщали лаби й вязи,
Але вирвати — дарма!

„Вуйку, — каже Лис, — як чую,
Дуже вам медок смакуе,
Та мабуть вас муха тне.
Їжте-ж, але міру майте,
Бо як об'їсте ся, знайте:
Мід вам пупом поплине.“

Та Медведю не до меду!
Крутить задом, а з переду
Дуб держить мов у кліщах...
То він шарпне, дряпне, змигне,
Далі з болю як не рикне,
Аж почули в небесах.

Лис на кпи його здійсмає.
„Бач, як вуйко мій співає!
Вуйку, що за нута се?
Вуйку, вуйку, будьте тихо!
В хаті світло — буде лихо!
Вуйку, хлопа біс несе!“

А Охрім, богач-мужик
Пробудив ся — що за рик?
Виглядає у квартиру —
Що за диво? При колоді
Щось чорніє... Може злодій!
Хлоп хапає за сокиру.

Вибіг з хати, приглядаєсь:
Се Бурмило борикаєсь!..
Репет підійма Охрім.
„Гей, сюди, сусіди любі!
Ось Медвідь зловив ся в дубі!
Гей, Медведя бить біжим!“

У! Кипить в селі тривога!
Наче ті вовки з берлога
Позривались мужики.
В чім хто був, в тім вибігає,
Що попало, те й хапає
к оруже до руки.

Як прискочуть до Бурмила —
В сего ціп, у того вила,
В баби кочерга в руках,
А Охрім з тяжким обухом —
Кинулись на вуйка духом!
Лиш лун-цун! та трах-тарах!

Біль додав Бурмилі сили:
 Як не шарпне — Боже милий!
 Шкіру всю з кола зідрав!
 Ще раз шарпнув — вирвав лапи,
 Але шкіру й кіхті-дряпи
 Дуб немов своє забрав.

„Вирвавсь! вирвавсь!“ закричали
 Люди, в ростіч поскакали,
 А Бурмило трух-трух-трух!
 В лїс, у корчі збіг борзенько,
 Ляг та стогне так тяженько,
 Мов би з него перло дух.

Аж тут суне Лис Микита.
 „Ну, вуйцуню, — мовить — сита
 Вже дуга? а добрий мід?
 Тай гаразд ви попоїли!
 Хочете, я що неділі
 Справлю вам такий обід!

„Ой, а я трохи не плакав,
 Як там з вами хлоп балакав:
 Я гадав, що буде бить.
 Ну, та бачить ся, ви чемно
 З ним розстались, — дещо певно
 Вам за мід прийшлося платить.

„Е що бачу! Ви з гривоти
 Вбрались ніби на зальоти
 У червоні сапянці!
 А сю шапочку червону
 Де купили? Чи до дому
 Несете її доньці?...“

Так Микита насміхався,
А Бурмило лиш метався,
Та бурчав собі під ніс.
Аж на третій день ходою
Він з тяженькою бідою
Ледве в царський двір приліз.

Як побачив цар ясенний,
Що Медвідь такий нужденний,
То аж руки заломав.
„Гей, Бурмчло, любий друже,
Хто се збив тебе так дуже
Та зо шкіри обідрав?“

„Царю, пане! — рік Бурмило, —
Горенько мене постигло!
Се Микита все зробив.
Через нього муки много
Я приняв, — ох, мало свого
Я життя не загубив!“

Ух! затупав цар ногою!
„Я короною ось тою
Заклинаюсь: не уйде
Сей злочинець злої муки!
Дай мені його у руки,
То до завтра не дожде!“

Потім троха мисли ладив
І з сенатом раду радив:
Щоб Микиту взять на гак,
Постанову мав велику.
Приклика Кота Мурлику
І до него мовить так:

„Ти мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч постава не велика,
Та розумний ти за трьох.
Ось тебе я плюю: піди ти
Сам до лиса до Микити,
У його злодійський льох.

„І кажи, щоби як стій
Він у двір явив ся мій!
Загрози йому, що гака
Не мине й тяженьких пут,
Як на суд не стане тут
Лис Микита гайдамака!“

Кіт Мурлика поклонив ся
І в дорогу спорядив ся,
Хоч по шкірі дер мороз;
Страх не рад він був тій чести,
Та що цар дав їдж до решти!
Сперечати ся не мож.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

Кіт Мурлика до дороги
Добре взяв за пояс ноги,
В торбу впхав печену миш,
І лісочком, холодками
Так на підвечерок самий
Він прибув до Лисович.

Стукнув в браму, дожидає...
Лис в кватирку виглядає.
Кіт Мурлика шапку зняв,
Поклонивсь йому низенько,
Привитав його борзенько,
Тай такі слова сказав:

„Не прогнівай ся нанашку!
Не приніс я жадну фрашку,
Але царський вам наказ;
Другий раз се цар, наш владця,
Через свого післанця
На свій суд ось кличе вас.

„Що тут довго говорити!
Дуже цар на вас сердитий.
Тож я раджу вам: ходіть!
Цар покляв ся на корону:
Як не ставитесь до трону,
То пропаший весь ваш рід“.

„Мурцю! — скрикнув Лис Микита, —
От не ждали! От візита!
Боже милий, як я рад!
Ну, ходи в мої обійми!
А про те казать не смій ми,
Щоб як стій іти назад!

„Таж Лисиця, твоя тітка,
Так тебе видає з рідка,
Що не пустить нас під ніч.
А маленькі Лисенята,
Чиж вони пустилиб брата?
Ні, то не можлива річ!

Повечеряем гарненько,
Проснимо ся, а раненько
Холодком — тай в божу путь!
Я про царський суд не стою,
А що рад піду з тобою,
Ти про сее певний будь!

„Он з Медведем инше діло!
Ти розваж: прийшов Бурмило
Мов розбійник у мій двір.
Тай до мене з криком, фуком,
З величезним в лапах буком —
Я-ж малий, слабенький звір!“

„Ой нанашку. — рік Мурлика, —
Ласка ваша за велика...
Але ліпше ми не ждїм!
Ніч чудова, місяць світить...
Попрощайте жінку й діти,
Тай у путь як стій ходїм.“

„Мурцю, — каже Лис, — май розум!
Ніч не тітка, ми не возом
Будем їхать, ні літять.
Всяка погань лісом лазить,
Нуж но хто на нас наважить!
Ні боротись ні втікати!“

Ті слова Кота Мурлику
Кинули у дроз велику.
„Ваша правда, — він сказав. —
Мушу на ніч вже лишити ся...
Та скажіть, щоб поживить ся,
Де б я тутка що дістав?“

„Щож, не гнівайсь Мурцю дільний!
Чоловік я богомільний,
Піст держу день в день.
Та тобі вже я придбаю
Найсмачнійше, що лиш маю:
Крижку меду з'їж лишень!“

„Меду? тьфу! — відрік Мурлика. —
Най Бурмило мід той лика!
Ним мене ти не вкормиш!
Та у вашому фільварку
Чейже є де в закамарку
Хоч одна порядна миш?“

Лис Микита рік до Мурка:
„Ти жартуєш! Навіть Турка
Я б миши не трактував!
Що ти видумав небоже!
Миши їсти!.. Милий Боже!
Про таке я й не чував!

„Та як мишей ти бажаєш,
Мурку любий, — тут їх маєш,
Що хоть ними гать тати!
Тут у зійтовім будинку
Мишей тьмечна тьма, мій синку
І близенько нам іти!“

„Ах, нанашку мій наймильший.
Поведіть мене на миши!
Я на миши дуже звик!“
„Добре, так ходиж за нами!“
І полізли бурянами
Аж де вийтів був курник.

Там в стіні діра пробита,
Нею часто Лис Микита
Нічю в курятник гостив;
Вчора ще пустив він крову
Війтовому когутову,
Аж когут і дух спустив.

Вийт зі злости счервонівши,
З когута лиш піре вздрівши,
Крикнув, „Ні, вже не стерплю!
Мушу злодія зловити!“
Край вікна дав присилити
Мотузяную петлю.

Лис Микета се пронюхав
Тай говорить: „Мурку, слухай,
Як там мишки цвіркотять,
Мов горобчики невинні!
А ось тут і дірка в глині —
Тільки влізти тай хапачь!“

„А безпечнож тут, нанашко?
Нині за біду не тяжко,
А ввійти, то хитрий люд!“
„Га, — говорить лис зрадливий, —
Хто занадто боязливий,
Най такий покине труд!

„В середині там не був я,
І про хитрощі не чув я,
Та коли боїш ся ти,
То ходім раднійш до дому,
Повечеряем по свому:
Редьку й медові рти.“

Кіт Мурлика заветидав ся.
„Що, гадаеш, я злякав ся?“
До Микити він озвався.
„Страх не є котяче діло!“
І у дїрку скочив сміло.
І шасть-праст! в сильце спіймався.

Ой, повис він у воздухах,
Затрінавсь, та по тих рухах
Шнур ще дужше горло стис.
Кинувсь, вдаривсь до одвірка!
А з гори, де клята дїрка,
Зазирає зрадник Лис.

„Ну, що, Мурцю мій наймильший, —
Каже він, — смакують миши?
Правда, що за пишний смак!
Хочеш соли? Я покличу,
Або в вїята сам позичу, —
Чи волиш вже їсти й так?..

„Ого-го, вже й ти співаєш!
Але славний голос маєш!
Тенор! Ах, люблю на смерть!
Жалібно, аж лє ся в душу...
Ох, бігме, я плакати мушу...
Ну, спасибіг за концерт!“

Раптом двері заскрипіли,
Війт роздягнений, спотілий
З палицею сам впада;
А за ним сини і слуги,
Сей з ременем, з буком другий —
Ось де Муркови біда!

„Бийте злодія! — війт крикнув, —
Вчора когута нам смикнув!
Бийте, поки пустить дух!“
І луп-цуп! летять удари...
Мій Мурлика з уст ні пари,
Мов осліп уже й оглух.

„Бийте!“ — війт кричить і кропить.
В тім Мурлика скік! як вхопить
Пана війта за сам ніс!
Хруп тай хруп, мов миш велику,
Кіхтями роздер всю пику,
Мов би гречку грабав біс.

„Гвалт! ратуйте!“ — крикнув з болю
Війт і впав як сніп до долу.
Всі до него. „Гей, світіть!
Гей води! Гей, губки, вати!“
Кинули ся кров спиняти, —
Вже й не в голові їм Кат.

А в ката тверда натура:
Лиш відсапав, тай до шнура,
Взяв ся гризти і кусать.
Далі шарпнув ся що сили,
Шнур урвав ся і в тій хвили
Кіт свобідно міг гасать.

Ну, він мишею відцурав ся,
В курнику й не обзирав ся,
А задравши хвіст, як міг
Драннув в дірку, та до ліса,
А лісами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг.

Як уздрів його Лев-батько
Збитого мов кисле ябко,
З злоти аж позеленів.
„Що?—кричав звірів правитель,—
„Чи знов сміє той урвитель
Насміхатись з моїх слів?

„Ні, вже того за багато!
Будь я пес і пес мій тато,
Коли се йому прощу!
Військо шлю на гайдамаку!
Скоро зовлю, — на гиляку,
І гніздо все розтрощу!“

Грізно цар ревів і тупав,
Був би Лиса з кістками скрупав,
Як би мав його в руках.
Аж як гнів пройшов безмірний,
Виступив Бабай покірний,
І сказав при двораках:

„Царю, явна річ, не скрита:
Вольний є козак Микита,
Право-ж каже тричі звать
Винного на суд твій, пане.
Аж як третій раз не стане,
Суд заочний видавать.

„Що в тім правди чи неправди,
Що про него клеплять завжди
В те не входжу, — та для всіх
Рівне право! Тож пішли ти
І мене ще до Микити,
Чей прийде до твоїх ніг.“

Цар махнув лиш голов ю,
Дав знак згоди булавою,
Та ні слова не сказав;
А Бабай як стій зібрав ся,
У дорозі поспішав ся,
В Лисовичах на ніч став.

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

Лис собі в вечірню пору
З діточками коло двору
Розмовляючи гуляв,
Аж тут голос у діброві
Обізвав ся: „А, здорові!
Ось до Вас я причвалав?

„Ах, Бабай! Чи ти се, стрикуї?
Ну, мабуть якусь велику
Новину несеш до нас!
Ти втомив ся? Ти сумуеш?
Ну, до хати! Заночуеш,
То й балакать буде час“.

Всі гарненько привитались,
Про здоровле розпитались,
Випив вишняка Бабай.
Сів на приспі, віддихає, —
Лис про царський двір питає:
„Ну балакай, не зітхай!“

„Гей, синашу, схамени ся, —
Так сказав Бабай до Лиса —
Що за збитки робиш ти?
За що ти з післанців кпиш ся?
Чи на правду ти боїш ся
На той царський суд іти?

„Я-ж гадаю, синку милий,
Що ти зможеш в одній хвили
Ворогам заткати рот.
Адже всі їх глупі мізки
Против твого стоять тріски !
Оттакий то весь народ!“

„Правду кажеш, любий стрику,
Рік Микита, — і велику
Ти охоту в мні підвів.
Щож, піду! най всі побачуть!
Хто сміє ся, ті заплачуть,
Цар за ласку змінить гнів!“

„Хоч там цар на мене лютий,
Та він знає, що в мінуту
Небезпечні, в чорний день
Всі торочать не до ладу,
Але дати мудру раду
Вміє тільки Лис оден“

І ввійшли оба в світлицю.
Привитав Бабай Лисицю,
Всі засіла край стола.
Лисенята Міцько й Міна
Повлазили на коліна —
Живо гутірка пішла.

„Дуже лютий цар, Бабаю? —
Рік Микита. — Знаю, знаю,
Жаль йому медвежих мук !
Та в нас був старий рахунок, —
Довго ждав я на трафунок,
Щоб дістать його до рук.“

„Тому літ ще не багато,
Як Бурмила Лев, наш тато,
Губернатором зробив
На підгірські наші бори,
Щоб звірячі справи й спори
Всі по правді він судив.

„От тоді то Вовк Неситий
Напосівсь мене здусити,
А з Вурмилом змову мав;
І на суд губерніяльний
За мій помисл геніяльний
Перший раз мене пізвав.

„Що за помисл? Слухай, друже!
З Вовком раз, голодні дуже,
На поживу вийшли ми.
День. У церкві дзвін десь дзвонить, —
Та нас голод з ліса гонить
Серед лютої зими.

„До села йдем осторожно,
Нюхаємо, де би можно
Чим масненьким поснідять, —
Аж тут сала, мяса запах
Не лиш в носі, а аж в лапах
Закрутив нам — хоч тут сядь!

„Тії пахощі нас гарні
До попівської спіжарні
Мов по нитці довели.
Стали ми довкола нюхать.
Чи безпечно всюди — слухать,
Аж віконце ми знайшли.

„Страх тісне було віконце.
„Лізем Вовче?“ — „Лізем конче!“
Каже вовк. „Ти перший лїзь!
Глянь, чи де нема зеліза!
За тобою й я полізу, —
(Так Вовк каже) — лїзь, не бійсь,“

„Я проліз досить вигідно,
Роздивив ся. „Лізь свобідно!“
Так до вовка я сказав.
Він голодний був, тоненький,
Ну та в отвір той вузенький
Ледво толуб свій пропхав.

„А в спіжарні — Боже кріпкий!
Світ затьмив ся нам до дрібки,
Стілько там добра для нас:
Мяса, сала, вуженини,
Штири пілті солонини
І довжезний ряд ковбас.

„Я став думать, міркувати,
Як тут господарювати, —
Та мій вовк мов оцапів:
Перший полоть хап зубами!
Рве, куса, гризе без тями —
Став і їв і знай сопів.

„Ну, гадаю, їж небоже!
Та для мене се не гоже.“
Я беру ся до ковбас.
З жерди з легка їх здіймаю,
Крізь віконце викидаю,
Поки всіх отак не стряс.

„А за ними й сам в віконце
Вискочив, тай ну чим скорше
Всі на шию надівать.
Навантажив як коралі,
Тай до ліса далі, далі,
Скарб у яму, щоб сховать.

„Скарб у яму заховавши,
Спокійненько поснідавши
До спіжарні знов біжу.
Прибігаю: Вовк ще голить,
Не доївши кинув полоть,
З смальцем розпочав дїжу.

„Вовче, — шепчу, час до гаю!
З церкви люди вже вертають, —
Щоб нас тут хто не застав!“
Вовк почувши се, вжахнув ся,
В дїрку прожогом метнув ся,
Та вже ледво шию впхав!

„Бачиш — повний був мов бочка!
Став у дїрці, тільки очка
Витріщив немов баньки.
Страх відняв у него мову...
Я-ж кричу: „Чого став знову?
Ну, якої бідоньки?“

„Вовк не тямить вже що діє!
Пхаєсь в дїрку аж потіє,
Та дармий його весь труд.
Далі в лютої розпуки
Заломав передні руки —
„Лисе, — каже, — згину тут!“

„Вовче, — кажу, — чи здурів ти,
Чи від смальцю опянів ти?
Вилїзай, пора нам в гай!“
„Ой, не можу, мій Лисуню!
Бачиш, пуза не просуну!
Ой, Микито, помагай!“

„Ну, скажи, ти сам Бабаю;
Що я тут чинити маю,
Як драбузі допомгти?
Лишу Вовка, — може згинуть.
Ліпше думаю, не кинуть,
Але до попа піти.

„Попросить по добрій воли,
Щоб дав пилки і позволив
Більшу вирізати діру.
Здумавши сю річ штудернч.
Мовлю Вовку: „Жди я верну!“
І в попівство просто дру.

„Піп був власне у покою:
В пообідньому настрою
Люльку ходячи курив.
У вікно я заглядаю,
Лапою шкряб-шкряб благаю,
Щоб вікно він отворив.

„Піп поглянув, підбігає...
„Лис у вікна заглядає!
Гей, ловіть його! Біжіть!“
Я й не чув ся, а за мною
Слуги, служниці юрбою, —
От я духом через пліт.

„Крик за мною, як в гамарні...
А я просто до спіжарні,
Тай сховав ся під поміст.
Тут погоня надлітає:
„Де він? Де той Лис? --- питає.
Показав нам тільки хвіст!“

„В тім зирнули а з віконця
Вовк Неситий проти сонця
Визирає! „А, ти тут?
Ой, нащасная головка!
Таж се Вовк! А бийтеж Вовка!
Тут йому зробить капут!“

„Вовк їх там не дожидав ся,
А в сніжарню заховав ся,
При саміських дверех став.
От вони як отворили,
То Неситий скік в тій хвили,
З сеї шпарки скористав.

„Та дістав там з дивовижі
Скільки буків через крижі,
Так що ледво в ліс доліз,
І про справу сю немилу
Заразісінько Бурмилу
Він на мене скаргу вніс.

„Хоч сам винен за лакомство,
А на мене віроломство,
Злобу й зраду накленав.
Ну, а думаєш Медвідь
Розібрав усе як слід,
По закону поступав?

„Де тобі? Суддя той ласий,
Як дізнав ся про ковбаси.
Що я з трудом розстарав,
Як ревне на мене туго:
„Зараз все віддай, злодюго!
Будеш ти ковбаси крав?“

„Ти й віддав?“ — Бабай питає.
„Щож було робить, Бабає?
Аджеж хтїв відтяти хвіст!
Та щоб всі віддать — а дзуськи!
Штири дав йому тонюські,
А собі лишив ще шість.

„От Медвідь так судить справу:
„За побої, за неславу,
Вовче, маеш ковбасу!
Репіту я з'ім. Ти-ж, Микито,
Рад будь, що тебе не бито!
Марш, бо кости рознесу!“

„Так то нас судив Бурмило!
Гірко се мене вшпилило!
Я присяг на царський хвіст:
Як його дістану в руки,
То за всі ті подлі штуки
Він тяженько відповість.“

Надоспіла і вечеря;
З пірем пражена тетеря —
Всім досить її було.
Як гарненько поживились,
Де про що розговорились,
Тай пішли собі в стебло.

А як рано повставали,
То гарненько поснідали:
Їли сало з чесноком,
Потім гусячу потравку,
Закусили-ж сю приправку
Ще копченим судаком.

Оттоді Микита вбрав ся
До дороги й так прощав ся
З господинею й дітьми :
„Люба жінко, будь здорова!
Час іти мені до Львова,
Тож ключі усі прийми !

„Наглядай як слід в коморі,
Бо ті Миши красти скорі, —
А про мене не журись !
Хоч тепер на нас цар лютий,
Але легко може бути,
Що всміхне ся ще колись.

„А ви, діти, не пустуйте,
По за домом не герцюйте,
Мамі збитків не творіть !
Глянь-но, стрику, що за звірик
Отой Міцько! Хто повірить,
Що йому ще тільки рік !“

І дітий поцілувавши,
Жінці в ухо пошептавши,
Що там ще сказати мав,
Лис Микита мов у гості
В Львів, на зустріч царській злости
Враз з Бабаєм почвалав.

ПІСНЯ ПЯТА.

Г у, гу, гу! — в дворі гуділо,
Мов Бог зна, яке там діло —
„Лис Микита! Лис приспів!“
А Микита мов не чує,
Гордо, сміло машерує
Між рядами ворогів.

Перед тронем зупинив ся,
І цареви поклонив ся,
І такі слова сказав:
„Царю наш великодушний!
Слову твому послушний,
Я на суд твій правий став.

„Вірю в велич твого духа.
Не прихилиш свого вуха
Ти поганим брехунам,
Що байками і брехнями
Раді б розлад поміж нами
Сколотить на шкodu нам“.

Але цар глядів понуро
Й крикяув: „Підла креатуро!
Ти ще тут хвостом вертиш!
Смієш прав допоминать ся!
Нам ще хочеш підлизать ся!
Ні, вже нас не підлестиш!

„Глянь, ось Півень у жалобі !
Кіт Мурлика ось при тобі,
І Бурмило, мій барон !
Тямиш біль їх, ганьбу, муки ?
Гей, берить його у руки
І до трибуналу ! Вон !“

„Царю, — смирно рік Микита, —
Чи ж так явна вже й відкрита
Що до них вина моя ? —
Що Бурмило був упертий
Конче хлопський мід ізжертв,
То чи-ж тому винен я ?

„А Мурлика, — Боже, Боже !
Він ще жалувать ся може ?
Хто ж на ловах не прийма
Бійки, не вигід подібних ?
Тай хибаж для Мишей бідних
Конституції нема ?

„Кажуть: злодій я, поганець !
А Мурлика, твій післанець,
Тож не менший горлоріз.
Бо чи-ж то не для злодійства,
Кроволитя і убійства
Він у тую шпару вліз ?

„Царю, я підданий вірний !
Як такий твій гнів безмірний
Дай на смерть мене судить !
Дай малих злочинців вішати,
Най великі тим ся тішати !
Коли так — не варто й жить !“

Та цар Лев не вів і вухом !
І взяли Микиту духом,
І звязали й повели
Стражники у трибунали;
В трибуналах засідали
Старі Цани і Осли.

Став Микита та й балакав,
Та найстарший пан так як
Вже п'ять років лежить у в'язниці,
Присудили: „Повисити на
Лису в світі та мотузці,
Піки з цього вижде дух.“

Вовк, Бурмило та Мурлика
Як погули се, велика
Радість обняли їх ум.
Зараз а катів брались,
І Микиті заваяли зь
Причини до смерти глум.

Тися привел . Бурмило
Того злого прилюдно в рило!
„Не за сваянці мої!”
Вовк для гіршої ще муки
Видав наказав Микиті руки:
„Не уйдеш тепер гилі”.

Кіт Мурлика вже на гильку
Виліз і міцную сильку
Мотузяну засилив.
Крука ще гукнув навмисне,
Щоб Микиті, як повисне,
Зараз очи з лоба пив.

Хто лиш жив, глядіть зійшли ся,
Як то будуть вішать Лиса:
Стала страж кругом як мур.
Лис іде як мокра курка,
Вовк Неситий з заду штурка,
А Медвідь веде за шнур.

„Не лякайся, — сказав Неситий,
Ми відразу задусити
Не гадаємо тебе.
Будеш дригав ще лапками,
Поки Крот під дубом ями
У твій ріст не вигребе”.

Обернув ся Лис до нього:
„Щож то — каже він, — міцного
Шнура не знайшлось у вас?
Міг вам Кіт дістати, любко,
Того, що на нім так цупко
Сам у війта дригав раз“.

„Замовчи! — ревнув Бурмило. —
Шоб язик тобі сдіпило!
Ще не кинув жартів ти?
Глянь, жде шибениця грізно!
Кай ся, щоб не було нізно,
Грішну душу очистити“!

Привели його під гильку
Завдали на шию сильку,
На драбину Лис вступив,
І звернувши ся до миру
Він царю вклонив ся щаро,
І ось так проговорив;

„Наступає вже година,
Ох, для звірів всіх єдина:
Швидко вічним сном усну.
Царю наш, тебе благаю,
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь мені одну.

„Тут в обличчю смерти й гробу
Хочу виявить всю злобу,
Сповідать ся в всіх гріхів,
З всіх провин заслону здерти,
Щоб ніхто по моїй смерті
За мое зло не терпів.“

Так сказав, усім вклонив ся,
І тяженько прослезив ся,
Зрушив душі всіх хижак;
Цар задумавсь на хвилину,
Берло похилив в долину,
І сказав: „Най буде так.“

Лис Миката беть ся в груди:
„Православні, чесні люди!
Много, много я грішив!
Чи є хоч один між вами,
В когоб ділом чи словами
Добру пам'ять я лишив.

„Від дитинства сам собою
Я привчав ся до розбою,
Хоч отець картав не раз.
Відні Кури, Гуси, Утки!
Серце рветь ся в мені тутки:
Як то шарпав, гриз я вас!

„Був я штучка невеличка,
Та „від личка до ржемичка“
Що рав далі, далі ліз;
Вже ягнята й козинята,
Що відбігли геть від тата,
Я хапав і в яму ніс.

„Біг до зла я шляхом битим!
Спобратимавав ся з Неситим:
Він учитель мій у злім.
І коли я нині стою
Під смертельною вербою,
То його заслуга в тім.

„Раз ото на переднівку
Ми таку злодійську спілку
Завязали: я дрібне,
Вовк велике має красти,
А що виск — по рівній часті;
Нині кара бе мене!

„Але як прийшло ділити ся,
То ніколи, як годить ся,
Половини Вовк не брав:
Загарчять — не смій і писнуть!
Сам же, хоч би мусів тріснуть,
До крохітки все зіжрав.

„А як часом грубшу штуку
Нам вдалось спіймати в руку,
То Неситий як реєне,
Вже Вовчиця тут з синами!
Мясо мало не з кістками
Хавкнуть — хвиля не мине.

„Аджеж тямлю так як нині:
У одної господині
Нічю виліз я на під;
Висів тамка у димарни
Солонини полоть гарний, —
Ну, його і дістати слід.

„Кажу: Вовче, ти дри стріху,
Яж сей полоть нам на втіху
Живо в вішалки здійму“.
І поліз я на бантину,
Довго мучивсь поки скинув
Полоть просто в рот йому.

„Вовк мясиво хап — і драла!
Та мене ще хіть вібрала
На вечерю курку взять:
А у тої господині
На близесенькій бантині
Спав Курий довгенький ряд.

„Підіпхавши ся по платві,
По бантині мов по дратві
До Курий я вже підліз.
Серце беть ся.. тихо... темно...
От в такі то хвилі певно
Найлюбійш жартує біс.

„Вийшлаж і мені ярмурка!
Я гадав, що в краю Курка,
а то крепкий був Індик.
Я на Курки шийку мірив,
Індика в крило і вцілив, —
А Індик як здійме крик!

„Я зубами хап за тепле,
А Індик крилом як стрепле!
Даром, що старий я Лис, —
Світ мені заморочив ся,
Я схитнув ся, поточив ся,
З Індигом гегеп у нив!

„Ну, тай мав я тут прягоду!
Полетів, та не до поду,
А на тік у сіни впав.
Гелнув так з цілого маху,
Думав: кожду костомаху
Мов у ступі з'опихав.

„Не кінець тут моїй лавні!
В сінех був я мов у казні,
Вийти не було куди.
От запхав ся я в куточок
І стулив ся у клубочок:
„Тихо, лизо пережди!“

Та даремну мав надію!
Чую голос: „Гей, Андрію!
А поглянь-но до сіней!
На поді там щось кричало,
І у сіни щось упало!
Ну, Андрію, встань-но, гей!“

„Чути: наймить щось воркоче,
Встав, щось шкряба і стукоче, —
Світло він світив мабуть;
Далі двері відчиняє,
Каганець в руках тримає:
„Що за дідько гримнув тут?“

„Глип! Індик по сінях ходить.
„От хто крики тут заводить!
З сідала Індик упав!“
В тім в куток зирнув нечаяно...
„Ай! Хозяйко! уставай-но!
Гість до нас тут завітав!“

„Що за гість?“ „Та Лис Микита!“
„Бий Андрію!“ „Чим же бити?
Встаньте радше з подушок!
То обое ми без труду
Сю поганую приблуду
Живо зловимо в мішок.“

„Поки там вона збираєсь,
Наймит з близька призираєсь
Знай до мене з каганцем,
Я-ж сиджу, тремчу, все чую,
Тай усе собі міркую,
Як би тут втекти живцем?

„Ось хозяйка лізе в сіни;
Того й ждав я, як відчинить
Двері в комнату вона:
Шусть їй прудко попід ноги,
В хату вскочив тай з порога
Просто скачу до вікна.

„Шибку висадив з розгону,
Стрічку не одну червону
Я на шкірі здряпонув,
Ну, та вирвав ся на волю,
Тай садком, відтак по полю
Мов безумний в ліс махнув.

„Довго бігав без уговку,
Поки в респіті в нетру к Вовку
Ледво дишучи добіг.
„Ой Вовцуню! Я аж гину!
Дай же мяса одробину,
Що для мене ти зберіг!”

„О, зберіг! — смієсь Неситий, —
Тим то певно будеш ситий;
На, і знай дар щедрий мій!”
І — зміркуйте підлу штуку! —
Дав мені дубову клюку:
Полті вішають на ній.

„Оттаке сказати мушу:
Тільки гріх я брав на душу,
Що із ним до смілки крав,
А й за гріш не мав пожитку,
І без власного прожитку
Був би з голоду пропав.

„Але я не дбав ні троха!
Славний скарб царя Гороха
Я у своїх мав руках!
Скарб безмірно так багатий,
Що ледви би міг забрати
На сім возів у мішках.”

Лев про скарб такий почувши,
Насторожив пильно уши.
„Лисе, що се ти верзеш?
Про який се скарб гадаєш?
Чи ще й доси скарб той маєш?”
Лис сказав на те: „А вже ж!

„Царю, каже, пане милий,
Перед входом до могили
Я душі не обтяжу!
І чого ніяким світом
Не сказав би жінці й дїтьом,
Се тобі я розкажу.

„Знай же, царю, скарб той грубий
Стать ся мав твоєї згуби
І нещастя жерелом.
Не вкради його Микита,
Кров твоя була б пролита,
Став ся б страшний перелом!“

Лев неначе ужалений
Скочив, рикнув, мов шалений:
„Що, що, що се сказав?
Що се за смалені дуби?
Перелом? Нещастя? Згуби?
Все розкажуй, щоб я знав!“

Каже Лис: „Я царську волю
Рад сповнити, тільки молю,
Вислухай мене ти сам.
Лиш тобі й твоїй княгині
Важну річ відкрию нині
І Гороха скарб віддам“.

„Гей, здійміть із нього пута,
І ведіть його ось тута!“
Крикнув гучно Лев катам.
Ті нерado розв'язали
З пут Микити й розважали,
Що то він набреше там!

А Микита, волю вчувши,
Свобіднійше відітхнувши,
„Слава Богу!“ — прошептав. —
Ну, коли не раз здихати,
Наострись гаразд брехати!“
З тим перед царем він став.

„Ну, — цар каже — сядь Микито,
Сміло все кажи й відкрито,
Але з правди не змили!
Во як збрешеш, то їй Богу,
Не за шию а за ногу
Будеш висів на гили!“

ПІСНЯ ШЕСТА.

Слухайтеж, як Лис Микита
Цупко, наче кінь з копита,
На брехню пустив ся й лєсть!
Щоб лиш на гилі не згинуть,
Не задумавсь камінь кинуть
І на батька свого честь.

„Царю і весь чесний зборе!
Превелике люте горе
По заслужі бе мене!
За злодійство дам я душу,
Тя одно злодійство мушу
Розказати вам страшне.

„Парканацять лїт вже тому,
Як мій батько — де, в якому
Місці, хто се зна — напав
Славний скарб царя Гороха.
Та добра йому ні троха
Скарб той клятий не придбав.

„Батько мій був горда штука.
Фінансова наука
Був його любий фох.
Лєстив царю, міняв все фарбу,
Щоб лиш стать міністром скарбу,
Він на се острив ся страх.

„Та ти, царю, хитрість скриту
Проглядів, прогнав Микиту,
А міністром став нан Рись.
І пішов мій батько в пушу
І поніс він думу злющу —
Відомстить тобі колісь.

„В пущі скарб знайшов заклятий,
І почав він міркувати,
Щоб великий бунт піднять,
Щоб царя зіпхнути з трону,
Славну-ж царську корону
Шоб Медведеви віддять.

„Спілку він зібрав велику,
З листом шле Кота Мурлику
До Бурмила: так і так.
Льва ми хочем зкинуть з трону;
А як ти його корону
Хочеш взять, пришли нам знак.

„Ну, на вість таку Бурмило,
Начеб що його вжалило,
Схопив ся і сам прибіг.
„Братя — каже, — я все з вами!
Або ляжем головами,
Або Льва завяжем в міх!“

„Батько мій і Кіт Мурлика,
Вовк, Бурмило і велика
Їх рідня, усі зійшлись,
І на бунт, на чорну зраду,
Братобійчу, люту зваду
Всі врочисто сприсяглись.

„Із околиць чужоземних
За Горохів скарб наемних
Мали військ наwerbувать.
Я підслухав всю їх змову,
Про страшну її основу
Став я пильно міркувать.

„Я Вурмила хитру злобу
Добре знав, його особу
Непочесну і смішну
Став рівнять з тобою, пане,
І кажу: „Сей опуд стане
Нам царем? Ну, батько, ну!“

„Знав ти скарб знайти великий,
Та біда, коли владки
Ліпшого знайти не вмів!
Де Вурмило — цар народа,
Там пропала честь, свобода,
Голос правда занімів.

„І неначе голос з неба
Звав до мене: треба, треба
Завязати зрадї рот!
Хоч той зрадник — батько твій,
При царю ти вірно стій!
Будь, Микито, патріот!

„Так розміркувавши гладко,
Дожидав я, аж мій батько,
Як була умова знай
Там у зрадників тих темних,
На вербунок військ наемних
Рушить у сусідній край.

„Вже давніше, в переднівку,
Вислідив я ту кривку,
Де мій батько скарб сховав;
Нуж тепер безпроводічно
Вносити дешею й нічно!
Все до чиста я забрав.

„Невеликий час минає,
Аж мій батько повертає:
Вже готове військо жде!
Лиш вербунок заплатити,
Генералів назначити —
Хоч в огонь воно піде!

„Не витав рідню, домівку
Батько мій, лиш у кривку
Просто шасть — і обіймає!
Пречиста-пуста печера,
Що була ще повна вчора!
Скарб увесь мов хто замів.

„Що він біга, шкряба, нюха, —
Скарбу ні сліду, ні духа!
Тут старий ума лишивсь!
Заскомлів, немов на зуби,
Далі шнур знайшовши грубий,
На гиляці задусивсь.

„А Неситий і Бурмило
Зрозумівши, що постигло
Батька мого, подались:
Страх льояльні поробились,
І служить тобі пустились, —
Зрадником остав сам Лис.

„Днесь вони — підпори трону!
Я-ж, що спас царя й корону,
Батька свого погубив, —
Під гилякою тут стою
І смерть бачу над собою.
Ну, повісьте! Я скінчив“.

Так то Лис в брехні був смілий!
Всі присутні остовпіли,
А сам Лев аж затремтів.
„От воно що тутка скрито!
Дякую тобі, Микито!
А... той скарб... ти де подів?“

„На високій Чорногорі,
Де Черемош води скорі
По каміню в низ жене,
У Говерлі просто серця
Коло третього реберця
Є леговище скальне.

„Там лежить той скарб неткнутий
Царю, твій він мусить бути,
Я тобі його зберіг!
Жалко тільки, що нікому
Не сказав я стежки д' ньому,
Щоб по моїй смерті міг...“

Лев не дав йому скінчити.
„Хто тут сміє говорити
Ще про смерть якусь днесь?
Царське право є — прощати.
Зараз з нього шнур той зняти!
Ми касуем весь процес!

„Вільше маєш ти заслуги
Між звірями, ніж хто другий!
А гріхи ті, що за них
Мав ти висіть, правду рікши,
Всі не варті тобі січки
Супроти заслуг цінних.

„Тільки слухай: в добру пору
Ти зо мною в Чорногору
Завтра рушиш скоро світ:
Лиш я сам до того льоха,
Де є скарб царя Гороха,
Буду знати тайний хід“.

„Царю. — Лис сказав маркітний, —
З радості душі охитний
Я з тобою йти в ту путь.
Та в передсмертнюю годину
Шлюбував: коли не згину,
За гріхи покуту збуть.

„Пішки до святого Риму,
Відтам до Єрусалиму
Шлюбував ся я пійти.
Як поверну, ясний пане,
Скарб відразу весь твій стане,
Найбогатшим будеш ти!“

„Щож, — Лев мовив, — річ побожна!
Шлюбував — ломать не можна, —
Тож іди й здоровий будь!“
Далі возьних зве на згоду,
Щоб вони всему народу
Вибубнили царський суд:

„Всім кому на тім залежить,
Відати про се належить:
Цар по силі своїх прав
З Лиса званого Микети
Зволив всю вину здіяти
І до ласки знов прийняв.

„Хтоб смів Лиса попрікнути,
Лапою його діткнути,
Чи позаочно хулить
На такого патріота,
Тому цар язик із рота
Вирізати повелить“.

Ой як вчув Медвідь, Мурлика,
Вовк той засуд, — страх велика
Їх досада обняла!
Зараз почали бурчати,
Далі рушили кричати,
З ними їх рідня ціла.

Але вже було за пізно!
Лев із трону крикнув грізно:
„Хто там сміє ще бурчати?
Га, то ви поганці кляті,
Що мене у власній хаті
Сприсяглись замордувати?“

„Бач, які святі та божі,
А в душі думки ворожі!
Лис вам на заваді став?
Але годі вже мангачити!
Будете тепер ви бачити
Справедливість наших прав.

„Гей, беріть Вурмила тута
І вакуйте в добрі пута !
Вовка в диби прикрутіть,
І Кота звяжіть, і прямо
Засадіть в тюремну яму,
Де не блима сонця світ !“

Так то доля грає з нами !
Хто ось-ось був близький ями,
Раптом на вершку став! Ох,
А хто гордо дувсь, пишав ся,
У кайдани враз попав ся
І пішов в тюремний льох!

ПІСНЯ СЕМА.

Був у замку льох підземний,
Зимний і вохкий і темний, —
Там заперто вязнів трох.
Кіт мовчить, Медвідь куняє,
А Неситий проклинає ;
„Ах той Лис, бодай він здох !“

Час обідать ! Відолахи
Не привикли саламахи
Арештанської вживать.
Як наклали їм три миски,
Нюхають: аж кривить писки!
Стали чихать і плювать !

Довго Вовк сидів і думав,
Далі з жалю як зарюмав,
Як завив, як заридав!
Своїм спільникам недолі
Про свої пригоди й болі
Ось таке розповідав.

„Небо, земле і всі моря!
З глибини свого горя
Плач підношу я до вас,
Щоб вас плач той і риданя,
Образ мого стражданя
До основ, до дна потряс.

„Вовком звать мене, Неситим.
Що Бог добрим апетитом
Наділив мене — чиж стид?
І чиж я щось тому винен,
Що в живіт пхать все повинен,
Бо живіт все: дай! кричить?

„Вовк Неситий, Вовк зажертий!
Вовк усе є гідний смерти,
Вовка бий, де лиш найдеш!
А що Вовк той голодує
Жінку й діточок годує,
Се байдуже всім! А вжеж!

„Вовк убійця! Вовк прожора!
Що душа у мене хора,
Що сумління в труби дме,
Серце в мене незрадливе,
Милосерне і чутливе,
Сему й віри світ не йме.

„Яж так чесний, так побожний!
Як би світ весь був порожний,
Як би я все ситий був, —
Я б такий був добрий, вірний
І лагідний і покірний,
Що би й очи світ забув.

„Я й тепер — та що балакать!
Як почне жолудок плакати,
То й сумліне заглушить.
Та про те його проводу
Кілько я, собі на шкоду
Слухаю, то й не злічить!

„Раз на лови йду я радо,
Аж Гусий здібаю стадо.
„Гуси, Гуси, я вас з'їм!“
Гуси кажуть: „Іж, Вовчище!
Лиш хвилиночку пожди ще,
Помолить ся дай нам всім!“

„Ну, молить ся! ось вам хвиля!“
То вони у гору крила
Піднесли побожно так, —
Піднесли, загоготіли,
І всі вихром полетіли,
Я-ж лишив ся, мов дурак.

„Ну, — міркую стовпом стоя —
Що за спосіб се і що я,
Піп чи дяк чи палямар,
Щоб Гусий молитви слухать?“
І пішов я далі нюхати,
Щоб знайти новий товар.

„Зирк, Свиня лежить в баюрі,
А при ній рожево-бурі
Поросятка — штук зо сім.
„Гей, Свине, моя голубко,
Вилівай з болота цупко,
Най я Свинок твоїх з'їм!“

„Добре, їж, коли охота, —
Відрекла Свиня з болота, —
Тільки, бач, один тут гріх
З тих гріхів, що непростені:
Поросятка нехрещені,
Як жеж будеш їсти їх?“

„Справді, клопіт! Що робити?“
„Слухай, — каже, — мій Неситий,
Тут є річка і млинок,
То ходи тихенько з нами,
Стань собі понизше там,
Там я похрещу діток.

„Похрещу, обмию з бруду,
І одно за другим буду
Прямо в рот тобі давать“.
„Ну, — подумав я, — се можна,
Чесна, бач, Свиня й побожна,
Свинки чей не полетять“.

„Я під тамою, мов в ямі,
А Свиня з дітьми на тамі
Хрюка, плюска, муркотить.
„Ну, — міркую, — річ побожна,
То й перебивать не можна:
Се вона дітий хрестить“.

„А вона на серед тамч,
Заставку взяла зубами,
Як заперть ся — піднесла.
Гур! Як жбухнуло на мене
Море мокре і студене, —
Мене й пам'ять відійшла.

„Вхопила мене потопа,
Понесла з на десять хлопа
В низ мов тріску, мов стебло.
Мало там не дав я душу!
Поки видранавсь на сушу,
Вже Свиний мов не було.

„Став я мокрий тай міркую:
„Ну, глядиж святошу тую,
Як мене втягнула в рів!
Нч, а яж то що за колик?
Г. православний, чи католик,
Щоб Свиний хрещених їв?“

„Сильну взявши постанову,
Що не дам здурить ся знову,
А голодний аж пищу —
Йду. Аж зирк! Баран блукає
Я до него — не втікає.
От я здалека й кричу:

„Стій Баране! Стій рогатий!
Маю щось тобі сказати“.
Став Баран тай ще пита:
„Ну, які там маєш вісти?“
„Га, тебе я мушу з'єсти!
Що, смакує звістка та?“

„А Баран — ну, хтоб подумав? —
Не злякав ся, не зарюмав,
А вклонивсь мені до ніг.
„Пане, — каже, — Бог привів Вас!
Яж три дни уже глядів вас,
Вам на зустріч сам я біг.

„Не дивуй ся і не смій ся!
Я баран-самоубійця!
В світі вже не жить мені!
Люд мій весь в неволі гине, —
В вас жите його єдине,
То мені ви не страшні.“

„Річ таку почувши дивку,
Я в задумі звівсь пику
І стояв дурний мов сак.
„Що се ти горочиш блазне,
Щось такеє несуразне?
Не второпаю ніяк!

„Пане, подожди хвилину,
Будеш знати, за що гину,
Чом так радо йлу вмирать,
Чом рідня моя рогата
Свого спаса, свого тата
В тобі буде величать.

„Знай же, пане, біль мій тайний!
Я не єсть Баран звичайний,
Я — овечий патріот!
Думка в мене — розбудити
І з неволі слобонити
Весь овечий наш народ.

„З давна думав я про тебе,
Щоб овечим стать Мойсеєм,
Вивести овець з ярма —
Із хліва — на вольну волю.
Много труду, мук і болю
Я прийняв — та все дарма.

„У тісні овечі мізки
Думки свіжої ні трішки
Не втокмачиш; серце їх
Боязливе. „Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля.
Нам про волю думать гріх!“

„Ну, подумай, пане чемний,
Про важкий мій стан душевний !
Насміх долі так хотів :
У душі пророцькі речі,
А кругом лоби овечі,
Сіно, жвачка, теплий хлів!

„Щоб влекшиться себе хоч трошки,
Я удав ся до ворожки
І такий почув завіт:
„Хочеш Баранів ти спасти,
Мусиш сам себе покласти
В жертву вольну за свій рід.

„В поле йди, коли охочий,
Проблукай три дні й три ночі, —
Здиблеш Вовка-моцаря.
Сей по моему показу
Проковтне тебе від раву, —
От тоді нова зоря

Для овець усіх заблисне“.
Пане, серце туга тисне
Запитать тебе сей час:
Маєш ти показ сей віщий ?
Можеш ти, мій найлюбій,
Проквітнуть мене на раз ?“

„Ну, плети собі, мій любий, —
Думав я, — коб тільки в зуби
Я дістав тебе, — не бійсь!
Будеш знать, як я ковтаю!
Тай до него промовляю :
„Синку любий, заспокійсь !

„Віщий сон сьогодні мав я,
І на тебе вже чекав я, —
Проквітну тебе як стій !“
„Ну, — Баран рік — Богу слава
Тай тобі, судьбо ласкава !
От тепер в душі спокій !

„Пане любий, стійтеж тутка!
Я на горбик вижду хутко,
Розбіжусь і просто в рот
Кинусь вам, а ви ковтайте,
І ковтаючи згадайте:
Так вмирає патріот !“

„Требаж дурня, щоб згодить ся!
Мій Баран як розбіжить ся,
Тай рогами в лоб мене
Як не грюкне! Я скрутив ся
Тай зомлілий покотив ся,
А Баран як не чкурне !

„От я встав, аж плачу з болю.
Проклинаю злую долю
Тай клену нерозум свій.
„Чи то я овечий батько?
Чом не вхопив швидко, гладко
Барана й не з'їв як стій?

„Всему винна та чутливість!
По що мав я терпеливість
Слухати теревенів всіх?
Ну, тепер не зловиш, Грицю!
Затверджу чуте як крицю;
Я голодний! Се не сміх!

„Оттаке постановивши,
Зуби міцно заціпивши
Я пішов у дальший плях.
Лізу, лізу, шкандибаю,
Чсловіка надибаю, —
Кравчик був, мені й не страх.

„Скоро лиш його я з'очив,
То й до него я прискочив:
„Кравче, кравче, з'ім тебе!
Не тікай, не борони ся!
Не благай і не проси ся,
Бо в кишках мене скребе!“

„Я тікати — не прудкий,
Боронить ся за слабкий,
А просить ся — хто повірить?
Тількож: як мене з'іси?
Трошка за малий еси.
Ну, позволь тебе помірить!“

„Поки я поміркував,
З легка він мені приклав
Де хребта своє мірило,
Потім враз хахап за хвіст,
Як не швасне разів з шість,
Аж на серці завялило.

„Ой, — кричу, — що робиш кравче?
„Маеш! щоб ти знав на завше:
Чоловіка не займай!“
„Ой, не буду, поки жити!“
Та кравець лихий, сердитий
Бе тай бе, хоч ти конай.

„Що я вию, що ридаю,
Що клену ся і благаю, —
Він за хвіст мене держить
Тай періщить повен злости, —
Швидко, бачить ся, від кости
Шкіра й мясо відлетить.

„Чую я, що ось вже гину!
Як не шарпнув — половину
Власного хвоста урвав!
А тоді давай Бог ноги!
Як забіг я до берлоги,
То три дни відхорував.

„Оттаке то вовче лихо!
Ну, скажіть, як бути тихо,
На таке не нарікать?
А тепер іще в додатку
Зрадник Лис цареві батьку
Кинув ся на нас брехать!

„Ні вже, ні, я не потішусь, —
Ще поплачу тай повішусь!“
Так Неситий гомонів.
Спав Бурмило вже й Мурлика, —
То Неситий з горя, з лиха
Всі три саламахи з'їв.

ПІСНЯ ОСЬМА.

В ранці рано по сніданю
В подорожньому убраню
Лис царю вклонивсь до ніг.
„Царю, будь мій рідний тато,
Поблагослови в се свято,
Щоб на прощу йти я міг!“

Лев сказав: „То глибода, сину,
Що так швидко йдеш в чужину!“
„Царю, — скрикнув Лис, — ох цить!
Серце в мене краєсь тоже!
Та що вдіємо! Що боже,
Богу треба заплатити!“

Лев сказав: „Так, так, мій друже!
Радуге мене се дуже,
Що такий побожний ти.
Рад би я тобі й від себе
Для вандрівної потреби
Хоч чим будь допомогти“.

„Ца...рю—хлипав Лис кривь плач, —
Дуже ласкав ти... Ось бач:
Я і торби в путь не маю!
А в Медведя у Бурмила
Доброго кожуха сила, —
Він шматок віддасть, я знаю“...

„Схоче, чи не схоче дати,
Ми накажемо зідрати!“
Мовив Лев. „Ну ще чого?“
„Дуже ласкав ти, мій царю!
Чобіток би ще хоч пару.
Бач, я босий! Як його

Тілький світ чимчикувати,
Ноги шпигать та збивати?
Скаліцію де небудь!
А он має Вовк дві парі,
То одну чей схоче в дарі
Відступить мені в ту путь.“

„Що там, схоче, чи не схоче!“
Крикнув Лев та аж тупоче.
„Гей там! У тюрму підіть,
Із Бурмила торбу здріте,
А з Неситого здійміте
Пару Лисови чобіт!“

„Ви-ж, моя дружино славна,
Щоб усім зробилась явна
Ласка наша для Микити,
Проведіть його з гонором
До могили там під бором!
Я-ж іще піду спочити“.

І потюпав Лис мій гладко,
Смирний, тихий як ягнятко,
При торбині, з костуром...
А круг него мов ворони
Всі бояри та барони, —
Провожають всім двором!

Цап — секретар гоноровий
Зайць — гвардиста народовой,
Поруч Лиса дружно йдуть
Хоч і як розмова мила,
Та вже ось тота могила,
Попрощать ся треба тут!

Лис Микита промовляє,
Сльози рукавом втирає:
„Ах, Яцуню, притулись!..
Я... з тобою розстаю ся!
Ах, подумати бою ся,
Жаль пройма мене на візь!

„Ох, Базильку, любий друже!
Я тебе люблю так дуже,
Що без тебе й жить не рад.
Не відмов-же просьбі моїй,
Ще шматок дороги тої
Проведи мене як брат!“

Се сказавши, прослезив ся,
Їм у ноги поклонив ся.
„Ви оба з між всіх звірів
Справедливі й непорочні,
Лиш траву й листочки сочні
Все їсте — і я так їв!

„Про убійства, про рабунки
В вас не має ані думки,
Вам м'ясних не хочесь страв.
Вас то, щарі, праві душі,
Я пустинником ще бувши,
За взірець собі обрав“.

Так то лестними словами
Лис їх знадив, аж до ями
Лисової підійшли.
„Слухай—каже Лис—Базильку,
Ти завжди на нас тут хвильку,
Ось траву собі щипли!

„Ти ж, Яцуню, любий свату,
Потрудись зо мною в хату!
Знаєш, жінка там моя
Як почує чутку тую,
Що на прощу я мандрую,
То то буде плач! . А я

, Страх не рад з жінками плакати,
І не вмію забалакати,
Ні потішить їх гаразд!
Мій Яцуню, ти в тім справний!
Тож ходи, мій друже да чий,
Вид твій духа їй додасть.

Серце в Заяця добраче:
Вчув се й мало сам не плаче.
„Бідна жінка!“ він озвався.
„Я її як рідну маму
Рад любить!“ І в лисю яму
Він з Микитою попхавсь.

Входять — Боже! серед ями
Микитиха з діточками
Плаче, сліз потоки лле!
Як побачила Микиту,
Схопилась... „Микито! Ти ту!
Діти! Батько ваш жие!“

Ну Микиту цілувати
І до серця пригортати!
„Любий! Щож? Біда пройшла?
Говори бо швидше, швидше!
Я гадала, що згиб вже...
Ох, що сліз я пролила!“

„Радуймося! — сказав Микита.
„Цар наш — славою покрита
Будь його держава вся!
Дарував мені провини,
І від нинішньої днини
В ласці царській тішусь я.

„Вороги-ж мої запеклі
Десь там нині ледво теплі:
Царський гнів їх бе всіх трьох:
Кіт, Неситий і Бурмило
Мусіли стулити рило,
Ще й попали в темний льох

„А отсей фальшивий паяц,
Що свідчив на мене, Заяць,
Відданий мені у власть:
Чи живим його лишити,
Чи відразу задушити,
Скоро викупу не дасть!“

Як почув се Яць сарако,
Стало так йому ніяко,
Мов би хорт за ним туй туй,
„Базю! — крикнув — чесний отче,
Лис мене тут з'їсти хоче!
Базю, Базю, ох ратуй!“

„Зараз тихо будь, драбуго!“
Крикнув Лис і вхопив туго
Зайця, й горло перегриз.
„Ось тобі від мене штука!
І всім злюкам то наука,
Щоб Микити стереглись!“

А відтак поссавши крови,
Лис Микита втішно мовив:
„Тай смачний! же бестіон!
Діти, пині на вечерю
Маєм з Заяця печеню!
Славний буде потім сон!

„А тепер послухай, люба,
Як мені грозила згуба
І як вибрехав ся я!“
І розсївши ся вигідно,
Розповів усе довідно
З початку аж до кінця

А Лисиця й Лисенята
Посідали коло тата --
То сміють ся, то тремтять
„Голово ти моя мила!
Так Лисиця говорила, --
Ну, тай знав ти, як їх взять!

„Лиш одно того не гарно,
Що ти нас покинеш марно
І на прощу йдеш кудись“
„Жінко — скрикнув Лис посішно,
Ти гадаєш, що я дійсно
Зараз дурень став якийсь?

„Там, де смерть перед очима,
То плелось, що тільки слина
Приносила на язик.
Чи я паломник, або що?
Що там Лев мені і проща?
Я тепер смію ся з них!

„Най їсть сіль, в кого оскома!
Я-ж лишусь тут з тобою дома,
А про прощу ні ду-ду!“
В тім почув ся крик з надвору:
„Яцю, де ти! Кільку пору
Я вже тут на тебе жду!“

Вибіг Лис. „Базильку друже.
Ти не гнівай ся так дуже!
Нічим нам тебе занять.
Яць там з жінкою моею
І з маленькою сімею
Преприязно гомонять.“

„Кажеш: гомонять приязно?..
Алеж бо я чув виразно
Яців крик: „Ратуй!“ — рік Цап,
„Правда, — Лис рік, — як Лисиця
Вчула, що нам тра простить ся —
Вмліла і на землю хляп!

„Тут то Яць — здоров най буде!
Жбухнув їй води на груди,
Тай почав ратунку звать:
„Ой-ой-ой, ратуй Базильку,
Моя тітка вмре за хвильку!“
Та тепер вже благодать.“

„Ну то дякувати Богу!
Я гадав, що Яця мого
Там зо шкіри хто дере.“
„Базю, чиж тобі не стидно?
Яць прийде, лиш що не видно,
Ще й дарунків набере.

„Базю, бородатий ребе,
В мене просьба є до тебе!
Бачиш, цар мені казав,
Щоб заким ще рушу з дому,
Про одну річ, нам відому,
Лист йому я написав.

„Отже поки Яць там бавивсь
З жінкою й дітьми, я справивсь:
Два грубезніі листи
Написав. Тебе мій друже,
Я просити хочу дуже
До царя їх занести.“

„Добре — Цап сказав, — гляди лиш,
Щоб де в мене не згубились,
Не зломалась-би печать!“
„Правда є! Зажди хвилину,
Я в медвежюю торбину
Завяжу їх, можеш брать!“

І побіг до тяти живо,
А в душі смієсь злосливо:
„Будеш мав лист! Жди лише!“
Зайця голову кроваву
В торбу шасть, шнурками жваво
Позавязував, несе.

„Ось, Базуню мій любезний,
Тут в тій торбі лист грубезний,
І два меншіі лежать.
Ти неси їх осторожно,
А рзвязувать не можно,
Бо зламає ся печать.

„А про Зайця не жури ся!
Він там так заговорив ся,
Що казав перепросить!
Йди наперед шмат дороги,
А вже Заяць бистроногий
Дожене тебе за мить.

„І ще знаєш що, мій друже?
Лен, наш батько любить дуже
Дотел, гарний, гладкий стиль.
Сі листи — я не хвалю ся —
До смаку йому придуть ся,
В них майстерства мого шпиль!

„Вже-ж я де лиш міг, небоже,
І про тебе слово гоже
Вкинути не занедбав.
І я певний, що цар тато
Ласки й чести ще багато
Більше дасть тобі, чим дав.

„Тільки будь ти все притомний,
Не чини ся надто скромний!
Смілість виграє в війні.
Мов цареві: „На листи ті
Я дораджував Микиті.
Їх завдячив він мені.“

Як почув се Цар Базилий.
Задрожали в нїм всі жили,
Аж підскочив з радощів!
Ну Микиту цілувати!..
„Ох тепер я буду знати“
Хто мені добра хотів!

„Друже, брате! Я мов в раю!
О, твій дотел добре знаю!
Лев задре з утіхи хвіст!
Не минуть мене гонори,
А і край весь заговорить:
Бачте, Цап яхий стиліст!

„Тут я виступлю вже сміло
Бо як справді малось діло,
Се ніхто не буде знать.
Ну, прощай же! Дасть Бог, може
Я й тобі віддячусь тоже,
То не будеш жалувать!“

„Прощавай!“ сказав Микита,
А як Цап пішов, то скрита
Вилилась словами злість:
„Отсей дурень квадратувий
Э секретар гоноровий!
Ух, аж бе на мене млість!

„Що за ряд! яка держава!
Дурням в ній гонори й слава,
Білий, слабший хижих лап
Не уйде! А членом суду,
Що мене судив на згубу,
Чи ж не був сей глупий Цап?

„Але я помстивсь на тобі!
Будеш жив, чи ляжеш в гробі,
Вже не змиє ся сей хлян,
Що прилип на твоїй пиці;
Стане ся причтою в язичіх
Слово те: дурний як Цап!“

За той час Базьо поспішно
В царський двір прибіг і втішно
Перед тронем гордо став:
„Лис Микита із дороги
Клонить ся цареви в ноги,
І отсей пакет прислав.

„Три листи є в нїм грубезні:
Стиль, язик, думки — чудесні!
Се й не диво. Аджеж я
Не одну йому дав раду
Що до стилю, що до складу, —
То й заслуга тут моя!

Цар до рук пакет приймає,
Шнур за шнуром відпинає,
Глип у торбу — аж з'умівсь.
„Що се! Лист який ухатий!
Базю, цапе ти проклятий,
Ти кровавий лист приніс!“

Зайця голову нещасну
В гору виняв, рикнув страшно,
Що аж Цап на землю впав:
„Так то Лис сміє ся з мене!
На таке письмо мерзене
Цап йому ще раду дав!

„Га, кленусь на царську гирю,
Що вже більше не повірю
Клятим Лисовим брехням!
Гей, біжіть в тюрму що сила,
Вовка і Кота й Бурмила
Увільніть з тяжких кайдан!

„О, безсовісний брехачу!
Через тебе то я, бачу,
Дурно мучив вірних слуг !;
Та за те даю їм плату:
Цана й всю рідню патлату,
Щоб із неї дерли смух!

„А поганий той Лисюра,
Що так вибрехавсь від шнура,
Він є винятий з під прав:
Хто де здибле сю облуду,
Може вбить його без суду,
І не буде кари мав“.

Так то Яць і Цап Базилій
Головами наложили,
Винуваті без вини;
А хоч жертви злости й сили,
Та про те не полишили,
Й згадки доброї вони

Особлило Цап сарак!
Ну, скажіть, яка подяка
Випала за те йому,
Що до сильних він лестив ся,
Вцарський двір він примостився,
Мав царицю за куму?

Що дворак був ордеровий,
І секретар гоноровий,
В трибуналі засідав?
А про те на кпини, з жарту
Через Лисову ту карту
Душу цапячу віддав.

І до нині сю пригоду
Хто з хрещеного народу
Добрим словом ізгада?
Як хто злий з марниці згине,
Чи ж не кажуть: за цапине
Покоління пропада?

А хто дмєть ся і балює,
І лестить ся й спекулює
На нечесні бариші,
Всім любенько рад балакать, —
Чи ж по нїм не будуть плакать,
Як по Цаповій душі ?

ПІСНЯ ДЕВЯТА.

Лис Микита в своїм замку
По обіді меду склянку
Преспокійно спорожнив,
Сів у кріслі, люльку курить,
І нічого ся не журить,
Зля мов з роду не чинив.

В тім почув: стук! стук! до брами.
Скочив, вибіг враз з дітками —
„Ах, Бабай! Се ти онять!
Ну, здоров, Бабаю! Щож то,
Ти знать від царя йдеш просто?
Щож там доброго чувать?“

„Мало доброго! — журливо
Рік Бабай, — та щедре жниво
На логаві новини!
Цар присяг тобі загладу,
Військо кличе, радить раду, —
Будуть тутка за три дни!“

„Тільки всього? — каже Лис.
Як лиш тільки, не журись,
Друже мій, старий Бабаю!
Тим погрозам ти не вір!
Я з тобою в царський двір
Ще сьогодні почвалаю.

„Вже я вибрешусь, будь певний !
Та тепер, мій любий кривний
Прошу в хату ! Вже пора
Підвечіркувать. Аж в лапах
Весь мені печені запах,
Що зготувала стара !“

Ось ввійшли, сидять, гостять ся...
Лисенята стали грать ся.
„Бачиш, страку, — Лис сказав, —
Мінка ловить вже курчата,
Міцько-ж, бестійка завзята,
Вчора утку сполював !“

„Справді, маеш чим гордить ся!—
Рік Бабай. — Тай не дивниця:
В батька й діти удались!“
„Так то, так! Талант — незгірше,
Та виховане ще більше
Тут значить !“ — відмовив Лис.

„Ну, та час нам в путь спішить ся!“
„Що? — аж скрикнула Лисиця,—
Ти Микито знов кудись?
В царський двір? Та бій ся Бога!
Всиготить нас ся дорога!
Скрий ся дома, схаменись !“

І слезами залила ся,
І руками вчепила ся,
Щоб Микиту не пустить.
Він її поцілувавши
І від себе відірвавши
Каже: „Жінко люба, цить!

„Цар не з'їсть мене там преці,
А на зустріч небезпеці
Ліпше вийти, ніж в кутку
Дождать не себе грому!
Я-ж держу все по старому
Фільософію таку:

„Наше все жите — війна е,
Кождий боресь в ній, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третій кіхтями міцними,
Инший скоками прудкими...
Чим же боремо ся ми ?

„Ми ні силою не годні,
Ні як Карпи многоплодні,
Ні нічвиди, як Сова,
Ані бистрі, як той Заяць,
В нас підмога лиш одна есть —
Се розумна голова.

„Нею треба нам крутити,
Ум мов бритву наострити,
Все обдумать в один миг,
Иншим сіти наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них !

„Цар ось грозить нам війною.
Хоть то я не маю бою
Перед військом тим його,
Та все ліпше в самій річі
З разу злomu запобічи,
Ніж чекать Бог зна' чого.

„А на те вже я, небого,
Чую в собі сили много !
До таких я штук привик.
А подумати, як цупко
Я почну брехати, любко,
Аж свербить мене язик !“

Ще раз цілувались в лиця,
І потїшилаєь Лисиня;
Але брами всі замкнуть
Наказав Микита, й жваво
Стежечками в лїво, в право
Почвалав з Бабаєм в путь.

Гріє сонце, небо чисте,
Ліс шумить, тріпочесь листе,
Цвіти пахнуть — просто рай!
Лис любуєсь красотою,
Та прибитий гризотою
Сумно штильгає Бабай.

„Стрику, що тобі такого? —
Весело рік Лис до нього. —
„Тьфу, об землю лихом вдар!
Бач, що тут крачч докола!
Блиск якчй, тепло і воля!
Хто живий, той нині цар!“

„Ой небоже — рік Бабай, —
Ти так надто не брикай!
Не уйдеш ти карі!
Деж пак, Цапу в торбу дати
Голову Зайця, й послати
Се цареви в дарі!“

„Ха-ха-ха! — смієсь Микита, —
Штучка дешева й сердита!
Дуже нею я горджусь
Трошка цар мабуть просапавсь,
Поки правди в ній долапавсь...
Та щоб карі быть — а дзусь!

„Нині хто рад жить, не схнути,
Той святим не може бути,
Як в пустині той монах.
Кожний лут держить на-тузі
Хто не хоче по заслузі
Бути другому в зубах!

„Яць скакав поперед мене,
Мов дитя новохрещене,
Мов дразнив: Ану злови!
Аж мені так стало млісно,
Що я хап його, й незвісно,
Як він став без голови.

„Ну, а Цап! Скажи будь ласкав!
Він на мене в суді траскав:
„Винен, винен! Най умре!“
А як я вспів відбрехатись,
То він лізе цілуватись!
Най же чорт його бере!

„Щож, мій гріх, а його шкода.
Вбійство, пімста, сеж е мода
Скрізь загальна у звірів.
І сам цар рабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Медведів і Вовків.“

І всміхнувсь Микита стиха,
Нюх табаки взяв і чихав,
А відтак сказав опять:
„Ет, все байки, мій Бабайку!
Слухай лиш отсюю байку,
Що я хочу розказать.

„Кажуть: кара за рабунок!
Ось тобі такий трафунок,
Як наш брат хтів чесно жить.
Є товар, є грошей досить,
Він не скунить ся, ще й просить —
А хоч гнів, не мож купить

„Раз от я і Вовк Неситий,
Кинувши гостинець битий,
На мандрівку ми пішли.
Ба, зайшли за лїс, за води,
Нї притулку. нї господи,
Лиш стени, дуги були.

Тут нас сонце припікає,
Ба вже й голод дотискає,
Аж тут зирк, Лоша пасесь!
Та таке гладке та любе,
Що мій Вовк аж острить зуби,
Шкіра вся на нїм трясесь.

„Сїв бідняга, тяжко сапа...
А з Лошатком мама Шкапа,
Вкрасти вже вона не дасть
Каже Вовк: „Піди, Микитко,
Занитай ту Шкапу швидко,
Чи Лоша нам не продасть?“

„Я пішов, вклонивсь їй низько.
„Що, матусю, пасовисько
Тутка маєте незгірш?
Тай лошатко! От пахолок!
Чей його нам на виховок
Продасьте за добрий грїш?“

„Щож, купуйте, люди божі!
Я й не що великі гроші
Буду правити від вас.
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті:
Се тобі ціна як раз.“

„Ну, та я не в тімя битий,
До копита підходити!
Шкапі поклонивсь до ніг,
Тай кажу: „Спасибі, мати,
Та не вмю я читати“.
І до новка знов побіг.

„Друже, Шкапа ся лагідна,
І Лоша продати згідна,
І ціни не хоче драть.
Каже, в неї цінники ті
Є на задньому копиті —
Жаль, що я не вмів читать“.

„Що, — Вовк крикнув, — ти нездаро!
Навіть кінських літер пару
Ти не вмієш прочитать?
Я в письмі тім дуже вчений,
До гімназій, академій
Виходив років аж пять“.

І пішов мій Вовк Неситий
Шкапу за Лоша просити.
Шкапаж відповіла: „На,
Ось лиш прочитай значки ті.
Що на задньому копиті,
Там написана ціна.“

Вовк Неситий нахиляєсь,
До копита призираєсь, —
Ех, як фраске Шкапа враз,
Як у лоб не вділить просто,
А була підкута остро —
То мій Вовк мов свічка згас.

Шкапа ж як не зарегоче
Та з лошатем потеркоче,
Що і слід обох процав
А Вовчисько добру хвилю
Полежав в такім знесилю,
Мов зовсім небіжчик став.

Далі очи продирає,
Доокола позирає,
Але встати ані руш.
„Гей, кажу йому, — Неситий,
Сам лопна ти з'їв? Лопшити
Не хотів мені ні кус?

„Га, ненаїсна прочвало!
З'їв усе, ще й того мало!
Друга на обід не клич!..
Аджеж я, невдячний цапе,
Перший торг робив у Шкапи,
То належавсь могорич.

„Ну, скажи так правду гладко:
Дешево купив Лошатко?
Людська знать ціна була.
Ви й не довго торгувались,
По приятельськи розстались —
Втішна щось вона пішла.

„А проспавсь ти смачно, друже!
По такім обіді дуже
Се плявдує на живіт,
А як славно ти, Вовчуку,
Вмієш кінськую азбуку —
Справді, чудо на весь світ !“

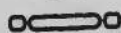
„Так я з Вовка кпив до ночі,
Він же витріщивши очи
Все лежав та лиш „ах, ах!“
Далі каже: „Будь тут чесний!
Що за торг би був чудесний,
А та дич — бе по зубах!“

„Ой,—сказав Бабай, — Микито.
Не смішний твій жарт, бо скрито
В нім гіркої правди шмат,
А найгірш те, що Неситий
Нині ворог твій забитий,
З світа рад тебе зігнать.“

„Е—рік Лис, —наплюй на нього!
Все у Вовка злоби много,
Але злоба ум слінить.
Світ би весь пожер він скоро,
Ба, коли не влізе в горло!
А розумний з злоби книть !“

ПІСНЯ ДЕСЯТА.

При розмові шахом-махом
Лис з Бабаєм битим шляхом
Не спішать ся, звільна йдуть.
В тім Бабая штурк Микита.
„Стрику, осьде ямка скрита,
Живо заховаймось тут !“

Під місток, що був на шляху,
Втік Бабай в великім страху,
Думав, може де стрілець ?
А за ним шмигнув Микита,
Та на шлях глядів з укриття...
Пст ! А сам трясеть ся ввесь.

А тим шляхом із Львова
Йде процесія здорова,
Що ходила там на суд:
Старий Півень перед веде,
За ним його весь рід іде,
Тільки мар вже не несуть.

Заховавши жаль у серці,
З горя випивши по чвертці,
Всі співають „Комаря“ :
„Гей там в лісі шум зробив ся!
Комар з дуба повалив ся !
Кличте, кличте лікаря !

„Розбив собі головище
На дубовий конарище
(Сольо Півень витяга);
Вилетіла Муха з хати
Комаренька ратувати —
(Вся рідня підпомага).

„Ой Комарю, господарю,
Жаль мені вас непомаду, —
Тягне Півень голоском.
Чим же я тебе улічу?
Бо тобі я щиро зичу! —
Хор підхопив весь гуртком.

„Продам хату, продам сіни,
Щоб добути медицини,
Ще й покличу лікаря;
Продам граблі і мотику,
Заплачу ще і антику,
А вздоровлю Комаря.

„Ой як гукне Муха люба,
Поскакали Кліщі з дуба,
Комарю спиймали кров:
Мурашечки прибувають,
Подушечки підстиляють,
Щоб на нього сон прийшов“.

Так то куряча рідня вся
Верещить, аж порівняв ся
Старий Півень із містком;
В тім мов блискавка з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап його мельком!

„Га, ти тут мені, драбуго !“
Скрикнув Лис і вхопив туго,
І головку враз відгриз.
Півень лиш крильцями стріпав,
І лапками довго сіпав;
З трупом в яму скочив Лис.

„Бій ся Бога, мій синашу,
Заварив нову ти кашу !
Чи зовсім ти з глузду збивсь ?
Півень сей — велика сила,
Мав протекцію в Бурмила
І Цариці полюбивсь“.

Так Бабай остерігає,
Та Микита вже не дбає,
Півня радісно скубе.
„Ти начхай на се, моспане !
Глянь лиш, що тут за снідане!
Пишно погощу тебе !

„А на Півня сего, стрику,
Здавна злість я мав велику,
В серці й досі ще кипить:
Не за позов, не за шкоду,
Але за одну пригоду,
Про яку й згадати стид.

„Раз голодний, що аж плачу,
Іду я по під сад і бачу :
Півень піє на вербі.
Як би тут його ошвабить,
Із верби до долу звабить
І до рук дістать собі ?

„І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю: Господи возвах;
Далі під вербу підходжу,
Очи скромно в верх підводжу,
Тай говорю як монах:

„Любая моя дитино,
Дивна, райська пташино,
Здоровлю тебе сим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твое добро душевне
Дай, розмову розпічнем!“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Видко, ти давно не їв!
Любиш ти у мене, певне,
Більш тілесне, ніж душевне!
Зголоднів — то й спобожнів!“

„Не гріши, душе честива!
Я відрік ся від м'ясива,
Їм лиш мід та корінці,
Піст твердий держу що днини
І живу собі в пустини
В найтемнішому кінці.“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Тай масні-ж твої слова.
І язик твій медом капле,
Але зуб твій люто хапде,
Злови повна голова.“

„Я кажу: „Ой гарна пташко,
Знов грішиш ти дуже тяжко!
Знай же: задля тебе я
Із далекої пустині
Вмисно аж сюди йду нині.
Ось до тебе річ моя!

„В сні почув я голос з неба:
Встань, Микито, живо треба
У село іти тобі.
Ти негай ся й не лякай ся
Як найшвидше поспішай ся, —
Здиблеш Півня на вербі.

„Півень сей — страшний грішник,
Многоженець і насмішник
І безбожник. Тож іди,
Розворуш йому сумліне,
Змий гріховне затвердіне,
До покути приведи!

„Синку ти мій гребенястий!
Швидко можеш ти пропасти,
І душа піде в смолу.
Злізь з гиялки сповідай ся,
У гріхах своїх покай ся
Душу збережи цілу“.

„Мовить Півень сміховито:
„Ох мій таточку Микито,
В чім же той тяжкий мій гріх?
Чи то я краду, грабую,
Чи вбиваю, чи мордую,
Чи святе беру на сміх?“

„Ей, небоже, — мовлю грізно, —
Кай ся, щоб не було пізно!
З серця гордість викинь пріч!
У тяжких гріхах конаеш,
А і сам про них не знаеш —
Се погана дуже річ.

„Чиж не маеш ти, признай ся,
По дваццять, по пятаццять
І по більше ще жінок?
По якому се закону
Ти жиеш в грісі такому?
Будеш в пеклі в сірці мок!“

„Тут мій Півень став мов змитвій:
Тон мій острый і сердитвій
Зрушив, бач, його нутро.
„Ой мій таточку Микито,
Бачу ясно і відкрито
Се гріховнее тавро!

„Та сей раз ще змиловив ся!
Я не постив, не молив ся,
В серці скрухи не збудив.
Кепська сповідь бути може,
Тож лякаю ся, крий Боже,
Щоб і тут не поблудив“.

„Грішнику! — ревнув я строго, —
Чорт говорить з горла твого!
Сповіди боїть ся біс!
Геть жени його! Покай ся!
Із покутою не гай ся!
Зараз тут до мене злізь!“

„Оттакого то я шваба
Підпустивши, сього драба
Таки за печінку взяв.
Звільна з гильки він на гильку
Став злітати і за хвильку
На землі край мене став.

„Тут я хан його тай кличу:
„А, ти тут мені, паничу!
Сповідайсь, не сповідайсь,
А великої покути
Вже тобі не оминути,
Зараз з житем прощайсь!

„Будь я пес, не Лис Микита!
Буде кров твоя пролита,
А жупан червоний твій
Я розмикаю й розкину,
Грішне тіло в домовину,
У живіт спакою свій.“

„Зміркувавши, де попав ся,
Півень стишивсь, не трепав ся,
Звісив голову у низ,
І промовив сумовито:
„Ой мій таточку Микито,
Що вже діяти, живись!

„Видко, Бог судив так, любий,
Щоб через твої я зуби
В рай блаженний увійшов.
Так бериж собі те тіло,
Щоб в зубах тобі хрумтіло, —
Поживай і будь здоров!

„І жупан отсей червоний,
Що ним часто во дни они
Я пишавсь серед Курок,
Рви, шматуй, — я не жалю,
Тільки дай мені надію,
Що в смолі не буду мок.

„Лиш один ще жаль сердечний
В світ загробний, безконечний
Понесу з собою я.
Жаль тяжкий для серця мого,
Бо й для тебе шкоди много
Принесе та смерть моя.

„Бачиш, голос мій чудовий
Так сподобав ся попови,
Слава скрізь о нім така,
Що в єпископськiм соборі
При архієрейськiм хорі
Мав я стати за дяка.

„Обіцяли паляниці,
Штири кірчики пшениці,
Ще й м'яккого хавтуря;
Та я пункт поклав конечний,
Щоб Микита, муж сердечний,
Був там за паламаря.

„Ось тепер, коли я гину,
Мали у твою пустиню
Три каноніки прийти,
Закінчить твое злидарство
Запросить на паламарство
І завдаток принести“.

„Я артист е, любий стрику!
Кожде слово в мні велику
Силу вражінь підійма.
Тож як вчув слова такі,
Розгулялись в мене мрії,
Скокнула душа сама.

„Рог роззявивши без тям,
Живо сплеснувши руками
Мовлю: „Оттакій пан Лис!“
А в тій хвилі Півень злюка,
Скочив, пурхнув мов галюка,
Тай на гильку тільки блис.

„Ой мій таточку Микито, —
Мовить відтам гордовито, —
Так ти паном будь забаб?
Для мерзкого паламарства
Зрік ся б ти і неба й царства!
А мене ти мав в зубах!“

„Тьфу, тай згадувати голі,
Як із мене кинив сей злодій.
Як пишавсь мов генерал!
Я звір тихий і рахманний,
Все дарую, бійку, рани, —
Та до смерти мшу скандал“.

Оттакеє розповівши,
Враз з Бабаєм Півня з'ївши
І спочивши під містком,
Наші любі подорожні
Мов святії та побожні
Далі тюнали пішком.

„Кажеш, стрику: Півень — сили,
Мав протекцію в Бурмила
І в Цариці в ласку вліз?
То то й е наш лад, нівроку:
Без протекції ні кроку!
Щоб вас божий грім ростріє!

„Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Чи поет, чи ремісник,
Будь ти здібний, пильний дуже, —
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш пшик.

„Ласка п. нська, вплив жіноцтва
Вищі понад всі свідоцтва;
Шепче слово пан барон,
Чи прийде білет княгині, —
Весь твій труд в одній хвилині
В пил розсиплеть ся, мов сон.

„Так то, любий мій Бабаю!
Сплу ту я добре знаю,
А як знаю — не боюсь.
Аджеж я не в тімя битий,
І для себе вмів зробити
Там протекційку якусь.

„При дворі коло Цариці
Є на місці фельчерині
Малпа Фрузя, удова:
Ніби лікарка по трошка,
Ніби знахорка, ворожка,
А вродлива як сова.

„Хоч давно вже не панянка
І страшна еманципантка,
Всіх ненавидить муштин,
А до мене потихенько
Чує щось її серденько,
Звісно, що не без причини.

„Правду рікни, у Цариці
Я їй місце фельчерці
Вияднав — і дуже рад;
А тепер вона, небоже,
Все в дворі зробити може,
Всіх на свій звертає лад.

„Та хоч би мене й не знала,
То за мною би обстала,
Бо не любить Вовка — страх,
Чом не любить — се я знаю,
І скажу тобі, Бабаю, --
Швидше нам минеть ся шлях.

„Ще як з Вовком мандрував я,
Раз в чужину заблукав я
Аж над море, в Малтин край.
Змучені оба, голодні,
Нічого зловить не годні,
Хоч лягай та умирай.

„Глянь між скалами криївка,
Малин Фрузі се домівка.
От неситий повіда:
„Йди, Микито, в сю хатину,
Може нас приймуть в гостину
Бо тяжка нам тут біда.“

„Йду я, входжу — серед хати
Малпа наче чорт лабатий,
А круг неї діточки,
Та такі вам обридливі!
Чортенята всі правдиві,
Що аж страшно бідошки.

„Визвірились всі на мене,
Аж пробігло щось студене
По під шкіру — тьфу, пропадь!
Очи всі повітріщали,
Зуби так понаставляли, —
Думалось: от-от з'ідять.

„А Малпиця, та прочвара,
Підступа мов чорна хмара:
„Що вам треба? Хто ви є?“
Ну, я їй давай брехати:
„Я прийшов, щоб вам віддати
Ушановане своє.

„Із далекого Підгіря
Богомільний, чесний звір я,
І мабуть свояк ваш єсть, —
З прощі йду, та чувши масу
Про красу і мудрість вашу,
Я прийшов віддати вам честь“.

„Подобріла Малпа зараз,
Від тих слів аж облизалась.
„Прошу сісти! Так, значить,
Ви про мене щось чували?“
„Пані, ах, які похвали
Мама скрізь про вас кричить!

„А сі любі ангелятка —
Ваші діточки? А татка
Певно дома десь нема?“

„Ох, мій пане, я вдовиця!
Та там може-б поживить ся?
Зараз зладжу я сама!“

„О, спасибі, люба пані!
(А в кишках мов в барабані
Пусто, марша тне живіт!)
Істи в вас я й не посмів би!
Вашим любим словом хтів би
Ум свій, серце напоїть!“

„Бачу, друже, що ти чемний
І розумний і приемний, —
Любий гість мені такий!
Будем говорити много,
Та про те поперед всього
Зараз їдж мені і пий!“

„І метнулась до комірки,
Принесла аж три талірки
Мяса, шницлів, ковбаси;
Перед мене приносить,
Потім сіла та ще й просить:
„Їдж! Чом більше не їси?“

„Ну, я їм, аж хата ходить!
Малпа тимчасом розводить
Теревені всі свої
Про жіночі нерви ніжні,
Про мущин чутя побіжні,
Про рабство жінок в сім'ї.

„Про „небіщика“ спімнула
Тай тяженько тут зітхнула:
„Він мене не розумів!“
Далі скочила в культуру,
Ворожбу, літературу,
Стрій, політику і спів.

„Я потакую й смакую,
Та для форми десь якую
Опозицію зведу;
Малпа спорить, горячить ся,
Бачу, потік не скінчить ся,
Тож наївшись більш не жду.

„Пані люба, я щасливий,
Що такий тут скарб правдивий
Несподівано знайшов!
Тут скріпив я тіло й душу,
Та простіть, спішити мушу,
Та прийду швиденько знов.“

„Малпа цось там ще плескала,
Я не слухав, як там драла,
Коло Вовка опинивсь.
„Ах Микито, я тут гину,
А ти там цілу годину!
Ну, приніс що? Пожививсь?“

„Поживись, — говорю, — брате,
Та з собою страву брати
Не подоба, просто стид.
Та ти йди до хати, друже,
Малпа гостям рада дуже,
То й тебе вона вгостить.“

Вовк у хату. Я се бачу,
Добре знаю вовчу вдачу,
То під стінку притуливсь,
Слухаю. Ось Вовк витаєсь,
Малпа щось його питаєсь, —
Вовк на лавці розваливсь.

„Дай обідать, Малпо глупа !
А се що ? Чортяток купа ?
Ну, тай погань, Боже крий !
Та бо й ти — хай дундер свисне!
Глянеш — молоко аж кисне...
Ну, а де твій чорт старий ?“

„Так Вовчисько ляпав з дуру.
А в тім Малпа цеглу з муру
Як ухопить, як шпурне
В саму морду — Боже любий !
Висипала штири зуби...
Мій Неситий як ревне !

„Був би Малпу вбив на місці,
Ба, коли Малпи звинніщі.
Як не скочать діточки:
Сей камінем Вовка пражить,
Той знов очи видрать важить,
Двое хапле за дрючки.

„Луцать, бють без милосердя !
Ледво-неледво відпер я
Двері й крикнув: „Вовче, йди !“
От він вискочив в тій хвили,
Во були-б його убили,
Ніби Гамана Жиди.

„Від тоді у Мални Фрузі
Став я в ласках по заслужі,
Вовк же гірший полину.
Тож я вірю щастю своєму:
Серед бурі, серед грому
Інші тонуть, я сплину.“

Оттака велась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав:
Саме в пообідню пору
На майдані просто двору
Він на суднім місці став.

ПІСНЯ ОДИНАЙЦЯТА.

Повідають мудрі люде:
Прибудь розум, щасте буде.
Того й Лис державсь усе:
Хоч мороз шкребе по тілі,
Але рухи бистрі, смілі,
Гордо голову несе.

Так він виступив охоче;
Всі на него вперли очи,
Всім зробилось прикро так,
Мов чекали грому, бурі...
Між ряди німі, понурі
Лис вступив весельчак.

„Га, убійце ти проклятий !
Ти ще смієш тут ставати ?“
Грізно з трону крикнув Цар.
„Гляньте, панство, він ступає
Так свобідно, мов не знає,
Як гидкий прислав нам дар.

„Га, ти міх брехень і зради !
Ні, не надій ся пощади !
Яця ти на смерть загриз!
Цап, твій спільник в Яця смерти,
Вже на штуки є роздертий, —
Се й тебе жде, пане Лис !“

Лис поблід, почав тремтіти,
Наче перший раз на світі
Новину таку почув,
Далі руки заломавши
І лице слізми облявши,
На все горло так зарув:

„Ой, ой, ой, годино чорна !
Яць загиб, душа моторна,
І проклятий Цап іздох !
Ох, окрадений Микито,
Твій найбільший скарб десь скрито '
Щож почну я! Ох, ох, ох !“

„Що се ти верзеш, брехуне ?“
Цар до него гнівно суне.
„Царю, вбий мене тепер !
Сеж мій скарб пропав безцінний,
То й я жити вже не склінний, —
Ліпше-б я від разу вмер !

„Га, я думав, що на Яця
І на Цапа можна здать ся,
Через них я й передав
В запечатанім пакунку
Скарб для тебе в подарунку —
Світ такого не видав.

„Там діямент був чудовний,
Що в ночі мов місяць повний
Серед потемків світив;
Там був перстінь рубіновий,
Що склоняв всіх до любови
К тому, хто його носив.

„Се Царевн слаз я радо,
Для Цариці-ж ще свічадо *)
Смарагдове приложив:
Хто глядівсь в нїм за погоди,
Набирав здоровля, вроди,
Навіть мертвий би ожив.

„От-такі цінні клейноди
Я, не надіючись шкоди,
Через Яця передав.
Чи ж міг думать я хоть хвильку,
Що вбе Яця Цап Базилько,
Щоб дарунки зрабував ?

„А тепер же, рідна мамо !
Яць погиб і Цап то само,
Деж я скарб свій віднайду ?
А на мене злі язики
Тут звалили грїх великий,
Щоб упхати у біду.

„Царю й ти Царице панї,
Всі підозріня погані
Геть відкинѣте, сплїтки всі !
Щоб потомка не судили,
Що ви лихом відплатили
Найвірнійшому слузї !“

Втих Лис. Цар насунив лица,
Та захликала Цариця —
Страх сїтливая була,
Ще й по добрім підвечїрку,
Бо, сама обдерши шкірку,
Зїла смачно чверть Вола.

*) Зеркало.

„Ні — почав знов Лис по хвили, —
Бачу, вороги закрили
Ваші царські очи знов!
То й мені жите · бридло !
Бо підданих сила й світло —
Царська ласка і любов.

„Так прощай же, білий світе !
А ви клятї, виходїте,
Завзятуці вороги !
Хто що мав мені закинуть,
Виступай! Чи жить, чи згинуть,
Будем бить ся без ваги!

„Щож вас, труси, не видати ?
Лиш позаочи шептати
Вмієте, а щоб в лице
Стати сміло, доказ дати
І житем за правду стати,
О, то вас нема на це !“

„Брешеш, навісний брехуне ! —
Крикнув Вовк і сміло суне
З між звірячої товпи, —
Я з тобою бить ся хочу,
Клятий твій язик вкорочу,
Щоб не брав ти нас на кпи !

„Перед Бога й царські очи
Я стаю й бороть ся хочу,
Та на смерть, не на жите,
Щоб ствердить, що ти поганець
І брехун і ошуканець,
Топчеш все, що є святе !

„Не те, що мені творив ти,
Але всі звірячі кривди
Против тебе ставлю я.
Не за себе хочу мстити ся,
А за теє, що Вовчиця
Перетерпіла моя.

„Слухайте, яку публіку
Він зробив їй, що й до віку
Не позбуть ся їй знаку.
Над ставом сидить Вовчиця,
Лис надбіг і аж давить ся,
Смачно рибу їсть жарку.

„Що се ти їси, Микитко?“
„Адже рибу“ — каже швидко
Лис. — „Та дайжеж і мені!“ —
Просить жінка. — „Що вам, тітко,
Риби хочесь? Поглядіть-ко,
Тут в ставку їх тьма на дні!“

„Е, в ставку! Чи я не знаю?
Щож, коли їх не спіймаю!“
„Тіточко, я вас навчу.
Я-ж їх ловлю всяку днину:
Де лиш сіть срю закину,
Десятками їх тащу!“

„Що за сіть?“ пита Вовчиця.
„Сего зараз мож навчить ся.
Ось зо мною лиш ходи!“
Сніг був, вітер на болоню,
Став замерз, одну лиш тоню
Хтось протяв серед води.

„От сюди то припровадив
Лис Вовчицю й так їй радив.
„Тітко, гляньте, що тут їх!
Лиш у воду хвіст запхайте,
Подержіть тай витягайте —
Риб спіймете повен міх!“

„І так щирим він чинив ся,
Так Вовчиці піддобрив ся,
Що повірила вона:
Поквапно на лід присіла,
В ополонку хвіст встромила,
Тай держить, держить — дурна!

„Лисе — каже — щось щипає!“
„Цить, то риба так хапає“.
А то хвіст хапав мороз.
„Лисе, може вже тягнути?“
„Е, ще мало мусить бути,
Ще потримай, поки мож!“

„Лисе, тисне щось і мика!“
„Цить, се щука є велика,
Та така немов Баран!“
А то хвіст обмерз вже кріпко.
„Лисе, тягну!“ — „Ні, ще дрібку!
Бач, хапає ся Шаран!“

„Далі вже терпцю не стало,
Шарпнула вона помало —
Не пускає. „Ой, тягни,
Каже Лис, — тут риб так много!
Витягай же їх, небого,
Щоб не розтеклись вони!“

„Шарпнула ще раз Вовчиця, —
Ні, хвіст у леду держить ся!
Тягне міцно — ані руш.
„Тітко — Лис рік, — дякуй Богу,
Ось з села нам на підмогу
Люди йдуть, зо двацять душ!“

„Як Вовчина тее вчула,
Зо страху себе забула —
Як завие!.. Боже мій!
Люди люті гульк надбігли,
Як її примерзлу вздріли,
Хан за палички як стій.

„Снилють ся удари градом!
Бідна жінка крутить залом,
Веть ся, рветь ся, а ті бють!
Далі шаринула що сила,
Пів хвоста в леду лишила,
Тай шмигнула в божу путь!“

А на се Микита кречно:
„Так, се правда, безперечно,
Лиш крихітка в ній брехні!
Непотрібно, Вовче, тільки
Всю захланність свої жінки
Ти приписуеш мені.

„Будь вона порядна й чесна,
Швидко б хвіст з води піднесла,
Мала-б рибу й хвіст увесь.
Та вона мов оцапіла,
Став весь виловить хотіла,
Ще й на мене жалуєсь.“

Збір увесь зареготав ся,
А Неситий аж стікав ся,
Під собою землю гриз.
„Га, поганець! крикнув лютий
Ось як він вертить і крутить,
Щоб невинним все був Лис!

„Та не дочекаєш, клятий,
Нас усіх на сміх підняти!
Підлих справок твоїх — тьма.
Ну, скажи, там при криниці
Чи була вина Вовчиці,
Чи твоя лиш злість сама?

„При цімброваній криниці
Висіли два ведра з криці
На валу на ланцюсі
Лис води хотів напить ся —
Скік в ведро, щоб в низ спустить ся,
Друге-ж звисло на версі.

„Ну, пе воду і смакує,
І нараз собі міркує:
„Боже, щож се я вчинив!
В низ я з'їхав, але в гору
Хтож мене підтягне в пору?“
Бідний з жаху аж завив.

„Треба-ж тій біді лучить ся,
Щоб той плач його Вовчиця
Вчула йдучи беріжком.
До криниці зазирає...
„Лисе, до там е?“ — питає
Своїм ніжним голоском.

„Лис мій сквапно забалакав:
„Ах, тітусю, риби, раків
В тій криниці осьде гук!
Пів години тут лапаю,
Пів ведра вже ось їх маю,
Тай найвсь неначе струк!

„Жаль, що стільки їх сядлишить !
Влізь в ведро, що тамка висить,
Тай до мене їдь у низ !
Наїси ся, ще й до дому
Купу занесеш старому !“
Так брехав їй хитро Лис.

„Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчиця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у ведрс стрибнула
Тай з ним шусть! у низ пішла.

„В низ пішло ведро Вовчиці,
В верх пішло зо два криниці
Те ведро, де Лис сидів.
„Ну, титусю, будь здсрова!
Я спішу до Магерова!“
Крикнув Лис, як в верх летів.

„Славну ти вдала драбину:
Я йду в гору, ти в долину;
Так то в світі все ведесь.
Риб там не знайдеш небого,
Та подумать можна довго,
Як дістать ся в гору днесь!“

„Вчула жінка річ лайдацку;
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік кольки,
В з ведром у воду впала, —
То завила застогнала,
Аж піднесли ся бульки.

„Вчули люди крик Вовчиці.
Позбігались до криниці;
Мислите що хоть один
Змилувавсь, хтів поміч дати,
Що е жінка й дітям мати?
Ні, в їх руки впав то гинь!

„Вовк в криниці! Вовк в криниці!
За лопата і ягниці
Відплатім йому тепер!
Витягайте осторожно,
Але бийте скільки можна,
Щоб нам зараз тут помер!“

„Ну, подумайте вашеці,
Що там діялось в їй серці,
Як ті в верх її тягли!
Там в низу вода, потопа,
А в верху зо двадцять хлопа,
А з палками всі були!

„Лиш на світ вона вказалась,
Як не зніметь лускіт, галас —
Бють товчуть, мов околіт!
Бідна зниклась в ведерці,
А тут вже розпука в серці,
І в очах померк їй світ.

„Сил їй додала тривога:
Скочила з ведра небога
В найгустійший стиск палиць:
Навіть в казці не сказати,
Кілько їй прийшлося набрати
Суковатих паляниць.

„Як вона спасти ся всніла
І жива з їх рук убігла,
Сего вже не знаю я.
Се, брехуне ти огидний,
Твій був поступок ехидний,
Справка підлая твоя! “

„Ой Вовцуню, коб ти знав,
Як то я їй дякував
За той вчинок милосерний,
Що дала собі накласти
Те, що правно мало впасти
Та на мій хребет мізерний!...

„Благородная Вовчиця!
Вчинком тим ти-б міг гордить ся.
Є заслуга тут моя...
А при тім вона, рї року,
Суковатого оброку
Знести може більш, ніж я!“

Так то Лис з Вовчиці кпив ся.
Всі сміялись. Вовк казив ся.
„Брехо! митко! — він кричав. —
„Най кордюк язик твій сточить!
Як ти все в живії очі
Біле в чорне пробрехав!

„Але ні, не язиками,
А зубами і руками
Будем бить ся! Най умру,
А тобі, брехуне. вбійце,
Зраднику і кровонійце,
Хавку клятую запрю!“

Крикнув Лис: „Ти грубіяне!
Думаеш, що лайка стане
Латкою на честь твою?
В лайці ти міцнійший, синку,
А як хочеш поединку, —
То почувеш, як я бю!“

„Ну досить тих сварів! Годі!
Чорт зна, хто з вас прав, хто злодій!“
Вставши з трону Цар сказав.
„Завтра рано бій остатний
Вкаже, хто лихий, хто вдатний.
Ось вам проба ваших прав!“

ПІСНЯ ДВАНАЦЯТА

Рано сонечко схопилось,
У росі перлистій вмилось
І смієть ся, не пече...
Лис Микита ще любісько
Спить розлягшись на все ліжко,
В тім хтось штурк його в плече.

„Гей, ти спюху, час вставати!
Зазирає день до хати;
А ти знаєш, що за день?
Він рішить чи до побіди
Ти дійдеш, чи смерть і біди
З бою винесеш лишень!“

Так при ліжку Лиса ставши
І його за руку взявши
Малпа Фрузя прорекла.
Всю ту ніч вона не спала,
Все за Лисом промовляла,
Де в кого лише могла.

Буркнув Лис крізь сон гнівливо,
Та протерши очі тільки
Коло ліжка Малпу вздрів.
„Фрузю, ти се?“ скрикнув втішно,
З ліжка схопив ся поспішно.
„З чим же Бог тебе привів?“

Фрузя каже: „Ах Микито,
Що колись було прожито,
В мене з тямки не зійде!
Бо жіноче серце любить
Вічно того, хто нас губить,
Навіть вдячності не жде

„Так тобою я турбуюсь
І за тебе все піккуюсь,
Хоч про се ніхто й не зна.
Але нині бійка люта
Привела мене аж тута.
Мучить мисль мене страшна!...

, Ой Мимито, Вовк могутий,
А хоч хитрий ти і ручий
І проворний на язик,
То все-ж легко бути може,
Що пропадеш ти, небоже.
Жартувати Вовк не звик!

„Тим стурбована я дуже
І прийшла сюди мій друже,
Щоб тобі допомогти.
Знаеш, де прийде до звади,
Добра й баба до поради, —
Слухай моїх рад і ти!

Лис сміє ся. „Фрузю люба,
В тебе ні одного зуба
Не хибує! Щож притьмом
Бабою тобі чинить ся?
Ти ще можеш похвалить ся
І красою і умом!

„Вчинок твій великодушний !
Радо буду я послушний
Твоїй раді, тільки радь !“
Фрузя плеснула в долоні —
Гей, Малпи, що на вигоні
Ждали, всі гуртом біжать.

„Го, го, го, — сказав Микита, —
Тут рідня вся знакомита !
Фрузю, щож се все значить ?“
Фрузя каже: „Не жури ся,
Сядь на лавці, простягни ся,
А про решту тихо, цить !“

Тут нараз три Малпи злюки
Як візьмуть Микиту в руки:
Голять, миють, милом тнуть:
Гладко тіло все обстригли,
Потім принесли оливи
І на хвіст кудлатий ллють.

Каже Фрузя: „Ну, Микито,
Все обстрижено, обмито,
Тільки в кудлах хвіст лишивсь :
Се на те, щоб Вовк нікуди,
Ні за крижі, ні за груди
Ні за лоб тебе не ймивсь.

„Як на тебе він накинесь,
Ти чинись, мов з страху гинеш,
Втеки ! та не дуже квап !
А як буде Вовк вже близько,
Обваляй в пісок хвостисько,
Тай в лице йому талап !

„Буде се йому несмачно
І остудить запал значно;
Поки очи він протре,
Всядь на варк йому ти сміло,
І велике зробиш діло,
Вовка дідько забере.

„А тепер клякни покiрно,
Чари дам тобі, що вiрно
Доведуть все до путя:
„Іраки чо и рачiш рен,
Йирям узори рачiн веп,
Ятучь цiмiшь лiб й анат.“*)

„Ну, тепер вставай мiй друже,
Йди здоров, не гай ся дуже,
І з побiдою вертай!
Ви-ж ведiть, Малпятка, Лиса
Там, де звiрi вci зiйшли ся,
На ту толоку пiд гай!“

Йде дружина знакомита,
Гордо суне Лис Микита
Просто перед царський трон.
Цар уздрiвши, як вiн вбрав ся,
За живiт зо смiху взяв ся.
„Хитрий же ти бестiон!“

Але Лис поважний, строгий
Поклонивсь Цареви в ноги,
А Царицi до колiн,
А вiдтак на мiсце бою
В круг обступлене юрбою
Виступав спокiйно вiн.

Озирнувшись — аж вовк вже тута:
Наче чорна хмара люта
Виступає з мiж рядiв,
Аж зубами вiн скрегоче,
Мов свiчки блищать ся очи —
Так з кiстьми би Лиса й в'iв.

*) Кождий рядок треба читати в задгубъ.

І махнув Цар головою,
Знак подав їм булавою
Починати боротьбу.
Сурми, труби заgrimіли,
Всі, ватихли заніміли,
На нешевну ждуть судьбу.

Перший скочив Вовк лапастий,
Лиса в зуби щоб попасти
І зробить йому капут.
Лис завив, перелякав ся,
І швиденько взад подав ся, —
Вовк за ним осььтут... осььтут!

Наздігвав його вже близько,
А в тім Лис в бігу хвостисьько
По піску проволочив, —
Як не свисне Вовка в очи,
Так йому темнійше ночи
Світ увесь заморочив.

„Ой, тай сучий же ти злодій!“
Крикнув вовк, та гнать вже годі,
Став і тре з очий пісок.
„Шо, Вовцюню будем бить ся, —
Рік Микита, — чи мирить ся?
Ну, подай свій голосок!“

Обернувсь Микита скоро,
Вовка вхопити за горло
Вже осьь-ось він наостривсь —
Але Вовк скакіць до нього,
І зубами хап за ногу
Лис на землю поваливсь.

„Га, собако ти брехлива,
Ось тепер приходять жнива:
Все, що сїяв, те й пожнеш!
Раз в мої попав ти руки,
За всі кривди, збитки, штуки
Ти заплату відбереш!“

„Ов, — подумав Лис, — се бридко,
Тут пропасти можна швидко!
Нумо з смирного кінця!“
І щоб час лиш протягнути,
Він почав на жальні нути
Промовлять такі слівця:

„Стрику, майте Бога в серці!
Я-ж якась рідня вам преці!
Що се ви так завзялись?
Чи ж то честь, гонори знатні,
Що мов бестії остатні
Бють ся на смерть Вовк і Лис?“

„Ой, стрицуню рідний, чуйте,
Лиш сей раз мені даруйте, —
А кленусь вам, поки жить,
Я і всі мої народи
Сумирно, без перешкоди,
Вірно будем вам служити.“

„Все робити-му для тебе,
Всякий труд прийму на себе,
Не доїм і не досплю,
А тобі гусий, качаток,
Риб і раків і курчаток
Повну кухню наловлю.“

„Тай згадай, чи то я бою
Іменно хотів з тобою ?
Як я довго вагувався!
І тепер як дбав я пильно,
Щоб тебе не вдарить сильно,
В своїй силі гамувався !

„Що лиш хочеш, хоч як трудно,
Все я вчиню! Хоч прилюдно
Підлим брехуном назвусь !
Ой, болить ! Рідненький стрику!
Мвлість покажу велику,
Най надармо не молюсь !“

„Ні — гарчить Неситий — годі !
Знаю я, який ти злодій,
Бреха і крутій еси !
Обіцяєш злота мірку,
А потому завше дірку
Із обарінка даси.

„Та тепер хоч присягни ти
Нає усіх озолотити,
Вір я тобі не йму!
Гамувався ти в бою ладно,
Що мені у очи зрадно
Впер піску чортівську тьму !

„Ні, хоч як брешти й звивай ся,
А з житем уже прощай ся !
Я здурить себе не дам.
Помоли ся швидко Богу,
Кай ся всіх гріхів — в дорогу
Мусиш нині йти к дідам !“

Так гарчав Неситий гордо,
Рад би Лиса взять за горло,
Але ногу мав в зубах.
А Микита поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минув ся перший страх.

Ніби молив ся він Богу,
А тим часом задню ногу
Веунув Вовку під живіт...
Як нараз запоре жмінку
По під саму селівінку,
Вовкови змінив ся світ.

„Ай!“ ревноу згадавши бабу.
Фіть! Лис з паці вирвав лабу,
Задньою-ж ще раз потис:
Вовк зомлів і повалив ся —
Гульк, на верха опинив ся
Й хап його за горло Лис.

„Га, тепер проси пощади!
Тут заплату за всі злади
Ти дістанеш!“ — Лис кричав.
Вовк запінений, заїлий
Тиш метавсь мов опаллий,
І слабючи гарчав.

Та Микита вже не глухий,
Силу всю зібрав до куши,
Мов кліцями горло тис,
Тягне, шарпає, термосить,
Аж Лев крикнув: „Досить!
Побідив зим разом Лис!“

Лише на тее царське слово
Вовка відпустив здорово.
„Царю — каже — я корюсь!
Я хотів лиш пляму стерти,
Вовка не точу смерти,
На беззальнім я не мщусь.“

Гукає ня в утіхи галас!
Милитарь бр пропхалась
І в лаврові вже вцем.
І приятелі зійшли ся,
Славили й витали Лиса,
Що таким явивсь борцем.

Не один, що ще недавно
Був би з'їв його, вив; „Слава!
Жий, Микито, много літ!“
Лиш подякував уклоном,
Потім клякнув перед тронем,
Щоб чуť царський заповіт.

„Встань, Микито! — Цар озвав ся, —
Славно, сину, ти списав ся,
Честь свою оборонив.
Що було, нехай минає!
Цар дарує і прощає,
Що коли ти завинив.

„Днесь кінець сварні і зваді,
І від нині в царській радї
Ти про спільне благо радь!
Честь прийми від мене тую:
Канцлером тебе йменую,
Віддаю тобі печать.

„Як ти мудро вмів держать ся,
Від біди оборонять ся,
Так державу борони!
Що порадиш Цар прикаже.
Що напишеш — Цар не змаже,
Лиш сумлінно все чини!“

Каже Лис: „Мій Царю й тату,
За так щедрю і богату
Ласку чим я відплачусь?
Сил у мене є не много,
Але весь для блага твого
Й для держави посвячусь.“

„Ще лиш на однім прости мя:
На деньок домів пусти мя:
Жінка й діточки десь там
Плачуть, тужать... Най же нині
О щасливій перемині
Сам я звістку їм подам“.

Цар сказав: „Іди, мій друже!
Я й Цариця раді дуже,
Щоб весь смуток їх пропав.
Маєш дозвіл на три днини,
А вертай же разом з ними,
Щоб я тут їх привитав.“

Тут кінчить ся наша казка.
Всім, хто слухати був ласка,
Дай же Боже много літ!
Най і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Най зійдець ся клином світ!

